

Mojmírovská Morava na hraniciach s impériom*

MIROSLAV LYSÝ

Kľúčové slová: suverenita, zväzky, Mojmírovci, Franská ríša, Moravia, vernosť, tribút

Historiografia spoločne s právnou históriou dospela v 20. storočí k záveru, že „Veľká“ Morava bola prvým štátom na našom území. Ak František Palacký označenie štát nepoužíval v súčasnom význame a jeho „oustava státní“¹ znamenala zrejme skôr zriadenie spoločnosti, ďalší bádatelia sa rozhodli termín štát uchopiť ako vyššiu formu organizácie spoločnosti.² Toto nové zriadenie sa v predstavách J. Pekařa presadilo prostredníctvom prijímania vonkajších podnetov, vrátane kresťanstva.³ Aj preto sa stal Pekař z pohľadu historiografie po roku 1948 „reakčným“ historikom. Východisko hlavolamu, ako docieľiť vznik štátu u Slovanov bez cudzích vplyvov, ponúkla marxistická historiografia. Pre ňu bolo na vybudovanie štátu kľúčové vytvoriť dostatočné vnútorné ekonomické impulzy. Podstatou tohto procesu mal byť preto prechod z „prvotnopospolnej spoločnosti“ k feudalizmu, pričom sa, prirodzene, musela vzhľadom na špecifický vývoj stredoeurópskych Slovanov preskočiť otrokárska fáza.⁴ Týmto sa podarilo vytvoriť koncept vzniku štátu u Slovanov bez vplyvu „Nemcov“.

* Štúdia bola vypracovaná v rámci grantu VEGA č. 1/0427/14 Diplomacia a riešenie konfliktov v stredoveku (7. – 13. storočie).

¹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Praha : B. Kočí, 1908, s. 24.

² JIREČEK, Hermenegild. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba nejstarší: Od prvních zpráv do konce X. století*. V Praze : Sklad Karla Belmanna, 1863, s. 16, 28; KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí Koruny české. Díl druhý: Dějiny státního zřízení. Část první: Doba předbělohorská*. V Praze : Nákladem České grafické akc. společnosti „Unie“, 1913, s. 5-7; KADLEC, Karel. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. 4. vyd. V Praze : Nákladem vlastním, 1928, s. 1-2.

³ PEKAŘ, Josef. *O smyslu českých dějin*. 3. vyd. Praha : Academia, 1999, s. 388. Tiež porovnaj: PEKAŘ, Josef. *Postavy a problémy českých dějin*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1990. V určitých obmenách sa podobné vysvetlenia dajú nájsť aj u iných bádateľov. Napr. v práci poľského bádateľa Zygmunta Wojciechowského išlo u západných Slovanov o strach zo západu, zvlášť za Karola Veľkého: WOJCIECHOWSKI, Zygmunt. *Państwo Polskie w wiekach średnich*. 2.vyd. Poznań : Księgarnia akademicka, 1948, s. 15.

⁴ VANĚČEK, Václav. *Prvních tisíc let... Předstátní společenská organizace a vznik státu u českých Slovanů*. Praha : Život a práce, 1949, s. 62-91. Stačilo teda objaviť spoločenské triedy a ekonomické ovládanie ľudu 9. storočia, a tak mohol na našom území vzniknúť štát. Aj preto sa môžeme stretnúť s tým, že sa na Veľkej Morave predpokladali už zárodoky feudálnych vzťahov. POULÍK, Josef. *Starí Moravané budují svůj stát*. Gottwaldov : Krajské nakladatelství v Gottwaldově, 1960, s. 11-12. Treba však zdôrazniť, že Poulík bez výhrad hovorí o štáte Sama (s. 42-44). Vnútorné impulzy na vytvorenie feudalizmu (analogické k budovaniu feudalizmu na Kyjevskej Rusi) videl VANĚČEK 1949, s. 63-67; VANĚČEK, Václav. *Souvislost Velké Moravy se slovanským svazem Samovým? (Ke vzniku státu na Moravě)*. In *Právněhistorické studie*, 1964, roč. 9, s. 224-225; FIALA, Zdeněk. *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století (podle kritiky pramenů)*. In *Sborník Historický*, 1959, roč. 6, s. 37; HAVLÍK, Lubomír E. *Nové pohledy na genezi státu ve slovan-*

Dnes sa o feudálnych vzťahoch v 9. storočí píše omnoho opatrnejšie. Hoci bol ich rozvoj v historiografii spôsobený aj snahou o vykreslenie vzniku štátu na základe domácich ekonomických impulzov, len ťažko môžeme poprieť vplyv Franskej ríše na prechod slovanských *gentes* v strednej Európe od archaického zriadenia k monarchii. Moderná historiografia od 19. storočia v súlade s vtedajšími politickými programami jednotlivých národov nám ponúkala obraz komplikovaných susedských vzťahov „nemeckého“ impéria (označenie Nemecká ríša pre Východofranskú ríšu sa frekventovane vyskytovalo do polovice 20. storočia) a jeho slovanských susedov usilujúcich o národné bytie, či už na úrovni konkrétneho slovanského národa (Česi, Poliaci, apod.), alebo vo forme slovanskej jednoty. Tento obraz dejín, doplnený snád' aj o politické mapy vtedajšej strednej Európy, silne pripomínal modely, ktoré poznali moderní historici zo svojej doby. Bol to teda koncert národných alebo aj nadnárodných štátov, viac-menej od seba nezávislých, s komplikovanými vzťahmi priateľstva, nepriateľstva, vojny či pokusov o nadvládu. Samostatnosť Slovanov včasného stredoveku mala zároveň legitimizovať politické ciele národných hnutí 19. storočia. Presne o opačný pohľad sa potom pokúšala časť nemeckej historiografie hľadajúca zdôvodnenie vtedajšej nemeckej hegemonie v strednej Európe. Tieto nacionalistické predsudky neskôr ovplyvnili aj výklad dejín v marxisticko-leninskej historiografii.

Takéto uvažovanie bolo ľuďom včasného stredoveku cudzie. Nie však preto, že by sa menšie celky neusilovali o čo najmenšiu množinu záväzkov k ríši, ktorá mala zase presne opačný záujem. Bolo to tak preto, lebo vo včasnom stredoveku ešte neexistoval spôsob na vyjadrenie „medzinárodných“ vzťahov v moderných predstavách a modeloch. Vymykala sa tomu vtedajšia terminológia i prax.⁵ Preto bez osvojenia si tejto terminológie nemožno dostatočne dobre pochopiť komplex vtedajších vzťahov, ktoré ostatne neboli založené na výsostne inštitucionálnej podobe medzinárodného práva, ako to poznáme zo súčasnosti, ale predovšetkým na osobných vzťahoch vtedajších mocných so striktné zdôraznenými atribútmi rovnosti, partnerstva či podriadenosti a nadradenosti.

Nerovnosť v „medzinárodných“ vzťahoch v stredoveku bola nepochybne dedičstvom antiky. Politické myslenie Rimanov rozlišovalo cudzincov, ktorí boli, či už pre svoju kultúrnu vyspelosť, alebo politickú organizovanosť, hodní ich rešpektu, a „tlupy“ barbarov, medzi ktorých patrili najmä germánske kmene. A pokiaľ Rimania tvorili *populus*, teda ľud, ktorý

ském prostředí. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, 1980, roč. 27, s. 31-41; RATKOŠ, Peter. *Slovensko v dobe veľkomoravskej*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 31-32; KLIMKO, Jozef. *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava : Obzor, 1980, s. 26-34. Z týchto predstáv vychádza tiež KUČERA, Matúš. Typológia včasnostredovekého štátu na strednom Dunaji. In *Československý časopis historický*, 1979, roč. 27, č. 6, s. 861-862, 881. KUČERA, Matúš. *Postavy veľkomoravskej histórie*. 3. vyd. Bratislava : Perfekt, 2005, s. 43-44.

⁵ Ako priznal aj: MITTEIS, Heinrich. Politische Verträge im Mittelalter. In MITTEIS, Heinrich (ed.) *Die Rechtsidee in der Geschichte. Gesammelte Abhandlungen und Vorträge*. Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1957, s. 574. Ten však v stredoveku vidí obdobný systém medzinárodnej politiky, ako to bolo napr. v 19. storočí.

bol partnerom politických inštitúcií rímskej *rei publicae*, nazývali Germánov a ich spoločnosť *gentes* Germánov a ich spoločnosť nazývali *Rimania gentes* (čo dnes najčastejšie prekladáme ako kmene).⁶ Germáni často akceptovali a obdivovali rímsky svet, do ktorého sami vnikli, a po zániku ríše na Západe sa stali jej nasledovníkmi. Ako dediči rímskeho impéria si napokon mohli osvojiť mocenskú ideológiu odvodenú z Ríma.

Nástupom Karola Veľkého (771 – 814) sa ríša začala výrazne rozširovať takmer na všetky strany. Expanzia Frankov mala zaujímavé rysy, netypické pre predošlých germánskych vládcov. V rokoch 773 – 774 Karol Veľký bojoval v severnej Itálii proti Longobardom a pri tejto príležitosti sa ujal úlohy ochrany pápežstva. Longobardi sa podriadili franskej nadvláde a Karol prijal titul longobardského kráľa.⁷ V minulosti nebolo výnimočné, ak jeden germánsky panovník ovládol iné germánske kráľovstvo, bolo však „dobrým zvykom“ toto kráľovstvo pohltiť. Karola Veľkého však napadlo, že on ako *rex Francorum* Longobardské kráľovstvo zachová a priberie si aj titul *rex Langobardorum*. Odstránil síce longobardského kráľa Desideria, no vo vojvodstvách Spoleto a Benevento zostali pri moci dovtedajší vládcovia.⁸ Starovekí Rimania venovali dôkladnému administratívne usporiadaniu svojej ríše veľa energie a dôvtipu. Frankovia, hoci sa snažili prevziať z antickej správy čo najviac, tento „zmysel pre štát“ nenadobudli. Ak bol výsledkom usporiadania Rímskej ríše súbor provincií riadených rímskymi úradníkmi, Franská ríša sa stala skôr konglomerátom krajín, v ktorých došlo k maximálnemu využitiu pôvodných vládnych a administratívnych štruktúr. Rozhodnutie Karolovcov nesúvisí len s ich odlišným zmyslom pre usporiadanie vlády, ale malo aj praktické pozadie. V západnom, latinskom svete, na rozdiel od Byzancie, už dávno neexistovala profesionálna byrokracia. V 8. storočí bol vládny „aparát“ minimalizovaný a jeho urýchlené vybudovanie bolo nereálne.⁹

⁶ *Titi Livi ab urbe condita Liber I, l 9*. MÜLLER, Moritz (ed.) Leipzig : Teubner, 1875, s. 39. ZÖLLNER, Erich. *Die politische Stellung der Völker im Frankenreich*. Wien : Universum Verlag, 1950, s. 36.

⁷ *Annales regni Francorum inde ab a. 741. usque ad a. 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi ad aa. 773 – 774* (ďalej *Ann. reg. Franc.*). In *Monumenta Germaniae Historica* (ďalej *MGH*) : *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi 6* (ďalej *SS rer. Germ.*). KURZE, Fridericus (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1895, s. 35-39, zvlášť na s. 39: „*Et revertente domno Carolo rege a Roma, et iterum ad Papiam pervenit, ipsam civitatem coepit et Desiderium regem cum uxore et filia vel cum omni thesauro eius palatii. Ibiqve venientes omnes Langobardi de cunctis civitatibus Italiae, subdiderunt se in domino domni gloriosi Caroli regis et Francorum.*“

⁸ COLLINS, Roger. *Evropa raného stredoveku. 300 – 1000*. Praha : Vyšehrad, 2005, s. 278; HÄGERMANN, Dieter. *Karel Veliký. Vládce Západu*. Praha : Prostor, 2002, s. 93-111, 122-126, 210-213. Jedným z longobardských vojvodov, ktorí ostali na svojom mieste aj po víťazstve Karola nad Deziderom v roku 774, bol friulský vojvoda Hrodgaud. V roku 776 sa však proti franskej nadvláde vzbúril. Hrodgaud padol v boji, Karol Veľký vzburu rýchlo porazil a Friulsko premenil na pohraničnú marku, ktorá sa stala nástupiskom budúcich franských výprav proti Avarom. KRAHWINKLER, Harald. *Friaul im Frühmittelalter. Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts*. Wien – Köln – Weimar : Böhlau 1992, s. 119-143.

⁹ COLLINS 2005, s. 292-293.

Okrem kráľovstva Longobardov v Itálii sa podarilo Karolovi Veľkému po dlhých vojnách podmaniť si Sasov.¹⁰ Bavorsko si uchovalo obmedzenú nezávislosť až do roku 788, keď Karol Veľký zosadil posledného bavorského vojvodu z rodu Agilolfingov Tassila III. (748 – 788).¹¹ Franská ríša tak prenikla do strednej Európy a dostala sa do priameho susedstva so Slovanmi a Avarmi. Karol Veľký pokračoval vo výbojoch. Chcel ďalej rozširovať svoju ríšu, obsadiť nové oblasti, christianizovať ich a podrobiť správnej reforme, ktorá ich mala naplno zapojiť do mohutnejúcej ríše. To sa mu aj podarilo porážkou kaganátu Avarov. Kým Avari ako politická sila zanikli a s ňou sa rozplynulo aj avarské etnikum, Slovania žijúci uprostred kaganátu či v jeho susedstve sa dostali do nového kontaktu s rozširujúcou sa Franskou ríšou.

Už počas avarských vojen a potom v nasledujúcom období prichádzali zástupcovia slovanských kmeňov na audiencie k franskému panovníkovi a na ríšske zhromaždenia. V roku 815 prišli „veľmoži a vyslanci“ Slovanov na snem do Paderbornu.¹² Odvtedy prichádzali vyslanci slovanských kmeňov na ríšske snemy pravidelne.¹³ Nevieme, bohužiaľ, ktoré slovanské kmene sa paderbornského snemu zúčastnili. Dalo by sa však predpokladať, že to boli tí istí, ktorí boli zahrnutí do *Ordinatio imperii*, ale Moravia medzi nimi neboli.

Až v roku 822 sa zástupcovia Moravanov zúčastnili snemu vo Frankfurte¹⁴ a stali sa takpovediac „pridruženým“ kmeňom Franskej ríše. Anály Franskej ríše spomedzi ďalších účastníkov snemu menujú Obodritov, Srbov, Veletov, Čechov, Moravanov, Praedenecentov a v Panónii sídliačich Avarov. Títo vyslanci prišli na snem s darmi. Ak cisár Ľudovít od Slovanov, medzi nimi i od Moravanov, prijal dary, boli tieto dary prejavom tributárnej závislosti?¹⁵ Znamenali dary vždy to isté, čo tribúty?

¹⁰ HÄGERMANN 2002, s. 114-121, 126-132, 138-145, 172-183, 186-197.

¹¹ HÄGERMANN 2002, s. 163-165, 170-172, 208-209, 216-235.

¹² Ann. reg. Franc. ad a. 815, s. 142. „*Ipsē enim tunc temporis in loco, qui dicitur Padrebrunno, generalem populi sui conventum habebat. Ibi ad eum omnes orientalium Sclavorum primores et legati venerunt.*“ Porovnaj tiež: ASTRONOMUS. Vita Hludowici imperatoris, Cap. 25. In *MGH : SS rer. Germ. 64*. TREMP, Ernst (ed.). Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1995, s. 360.

¹³ Ann. reg. Franc. ad a. 822, 824 – 826, s. 159, 164-169.

¹⁴ Ann. reg. Franc. ad a. 822, s. 159. „*Ibique generali conventu congregato necessaria quaeque ad utilitatem orientalium partium regni sui pertinentia more solemnī cum optimatibus, quos ad hoc evocare iusserat, tractare curavit. In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Wilzorum, Beheimorum, Marvanorum, Praedenecentorum, et in Pannonia residentium Abarum legationes cum muneribus ad se directas audivit.*“

¹⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791 – 871*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 103; STEINHÜBEL, Ján. *Kapitoly z najstarších českých dejín (531 – 1004)*. 2. vyd. Kraków : Spolek Slovákov v Polsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012, s. 52. Neurčito k otázke: HOFFMANN, Hartmut. Böhmen und das Deutsche Reich im hohen Mittelalter. In *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*, 1969, roč. 18, s. 9-11.

Pre platiteľa tribútu bolo prijateľnejšie, ak vyplácanie svojho nepríjemného záväzku, ktorý sa veľmi nelíšil od výpalného, označil ako dar.¹⁶ Pokiaľ by teda platilo, že dar bol len iným označením tribútu, tak postavenie Moravanov by bolo v tomto čase rovnaké ako postavenie Čechov. Moravania však na rozdiel od Čechov (zatiaľ) neutrpeli vojenskú porážku, preto dary, ktoré so sebou moravskí vyslanci do Frankfurtu priniesli, neboli tribútom, aký platili Česi. A navyše sa o moravských daroch nedozvedáme z moravských prameňov, ale z ríšskych a tie nemali dôvod používať „jemnejšiu“ terminológiu pri označení záväzkov. Česi, ako to vyplýva z ich vlastnej tradície zaznamenananej kronikárom Kosmom¹⁷ i z *Ordinatio imperii*, platili Bavorsku, adresátom by teda bol bavorský (východofranský) kráľ Ľudovít II. Nemeč, nie Ľudovít Pobožný. Takéto dary dávali podrobení Liňania a Suselci v roku 879.¹⁸ Dary pri týchto stretnutiach však nemusia byť dokladom podriadenia sa, ak uvažíme, že sám Karol Veľký obdaroval avarského tuduna¹⁹ či kapkana Theodora,²⁰ alebo že byzantský cisár Konštantín V. (743 – 775) poslal dary franskému kráľovi Pipinovi III.²¹ Na druhej strane sa ríša pozerala na slovanských vyslancov ako na ľudí, ktorí im podliehajú (*ditioni oboedient Francorum*),²² to však nevyplýva zo samotných darov. Preto dary, ktoré sa v prameňoch objavujú, boli zrejme skôr prejavom dobového „protokolu“, sprevádzali politické rokovania²³ a mohli byť aj výsledkom uzavretia zmlúv, neboli však prejavom subordinácie.

Od roku 822 sa teda Moravania objavujú v písomných prameňoch. Nasledujúce desaťročie, v ktorom by na Morave malo dôjsť k dôležitým a prevratným zmenám, konkrétne k pokrsteniu vládnucej dynastie a k expanzii do Nitrianska, však poznáme len veľmi málo. Rokom 829 končia Anály Franskej ríše, sme tak odkázaní na neskoré pramene s diskutabilnou spoľahlivosťou a bez jasného vročenia udalostí. Ak sa chceme pokúsiť vyjasniť povahu fransko-moravských vzťahov, musíme sa pozrieť na ďalší a pomerne už vzdialený míľnik, ktorý súvisí s rokom 846 a výmenou panovníka na Morave.

¹⁶ Tribút ako inštitucionalizované plienenie charakterizuje: REUTER, Timothy. *Medieval Politics and Modern Mentalities*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 242-243.

¹⁷ COSMAE, Lib. II, Cap. 8. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. In *MGH : Scriptores rerum Germanicarum Nova series 2* (ďalej *SS rer. Germ. N. S.*). BRETHOLZ, Bertold (ed.). Berolini : Weidmanos, 1923, s. 93-94.

¹⁸ HAVLÍK, Lubomír E. *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století*. Praha : Academia, 1987, s. 191.

¹⁹ Ann. reg. Franc. ad a. 796, s. 98.

²⁰ Ann. reg. Franc. ad a. 805, s. 120.

²¹ Annales Fuldenses ad a. 757 (ďalej Ann. Fuld.). In *MGH : SS rer. Germ. 7*. KURZE, Fridericus (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1891, s. 7.

²² ASTRONOMUS. *Vita Hludowici imperatoris*, Cap. 35, s. 410.

²³ Napríklad v roku 897 navštívili kniežatá Čechov cisára Arnulfa s darmi (*cum muneribus*) a žiadali ho o pomoc proti Moravanom. Ann. Fuld. ad a. 897, s. 131.

Krst „všetkých Moravanov“ a *defectionem molientes*

V auguste roku 846 východofranský kráľ Ľudovít II. (Nemec) zaútočil na mojmirovskú Moravu. Zásah východofranskej moci bol úspešný. Ľudovít „všetko“ na Morave usporiadal podľa svojej vôle a za knieža tu ustanovil Mojmirovho synovca Rastislava.²⁴ Stručná správa z Fuldských análov spomínajúca vôbec prvýkrát moravského kniežaťa a Mojmíra I. a ešte strohejšia zmienka z Bertiniánskych a Xantenských análov²⁵ sa tak mohla veľakrát stať predmetom rôznych dohadov rozoberajúcich motívy Ľudovítovho útoku práve proti Morave či dôvodov snahy Moravanov o „odpadnutie“, ktoré sa spomína vo Fuldských análoch.

Staršia historiografia túto udalosť z moravských dejín interpretovala, samozrejme, rôzne a nechýbali špekulácie o pokusoch o odboj proti Východofranskej ríši,²⁶ Mojmirovej smrti²⁷ či Pribinovej snahe dosiahnuť nástupníctvo na Morave, ktoré vychádzalo z hypotézy o jeho príslušnosti k Mojmirovcom.²⁸ Na stránkach historických prác tak môžeme nájsť celé spektrum interpretácií, od „rozumnej“ profranskej strany na Morave až po „jednostranné nároky“ Frankov.²⁹

Asi ťažko možno pochybovať o zaujatosti franskej analistiky, predovšetkým Fuldských análov, ktoré sú naším hlavným zdrojom správ z dejín mojmirovskej Moravy. Na druhej

²⁴ Ann. Fuld. ad a. 846, s. 36. „...circa medium mensem Augustum cum exercitu ad Sclavos Margenses defectionem molientes profectus est. Ubi ordinatis et iuxta libitum suum compositis rebus ducem eis constituit Rastizen nepotem Moimari; inde per Boemanos cum magna difficultate et grandi damno exercitus sui re versus est.“

²⁵ Annales Bertiniani ad a. 846 (ďalej Ann. Bert.). In *MGH : SS rer. Germ. 5*. WAITZ, Georg (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1883, s. 34; Annales Xantenses ad a. 846 (ďalej Ann. Xant.). In *MGH : SS rer. Germ. 12*. SIMON, Bernhard de (ed.). Hannoverae ; Lipsiae : Hahniani, 1909, s. 15. Mojmíra I. spomína, samozrejme, aj Spis o obrátení Bavorov a Korutáncov. Porovnaj: CONVERSIO, Cap. 10. WOLFRAM, Herwig (ed.). *Conversio Ba-goariorum et Carantanorum : Das Weissbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*. 2. Auflage. Ljubljana/Laibach – Klagenfurt : Slovenska akademija znanosti in umjetnosti – Hermagoras, 2012, s. 72. Ide však o neskoršie dielo ako Fuldské anály, hoci opisuje udalosti z 30. rokov 9. storočia.

²⁶ Podľa Josefa Cibulku Moravania prestali plniť svoje bližšie neidentifikované záväzky k ríši. CIBULKA, Josef. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, s. 277. Podľa Lubomíra Havlíka Moravania odmietli platiť ríši poplatok a dopustili sa tak vzbury. HAVLÍK, Lubomír. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha : SPN, 1964, s. 198-199.

²⁷ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny. Dílu I. část I. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*. V Praze : Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech, 1912, s. 294.

²⁸ DITTRICH, Zdeněk R. *Christianity in Great-Moravia*. Groningen : J. B. Wolters, 1962, s. 84-85.

²⁹ L. Havlík zdôrazňoval udalosti z r. 846 najmä jednostrannosťou nároku Frankov na ovládanie susedných území. HAVLÍK, Lubomír. *Velká Morava a Franská říše*. In *Historické štúdie*, 1963, roč. 8, s. 139-140. Porovnaj tiež: VAVŘÍNEK, Vladimír. *Die Christianisierung und Kirchenorganisation Großmährens*. In *Historica*, 1963, roč. 7, s. 5-56, s. 31; DEKAN, Ján. *Velká Morava. Doba a umění*. Praha : Odeon, 1981, s. 158-159; TŘEŠTÍK 2001, s. 149-152 (aj s dôrazom na novú situáciu v ríši po Verdunskom delení v r. 843); STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska : Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava : Veda; Rak, 2004, s. 118 (predpokladajúc vnútorné rozbroje na Morave).

strane by sme zo zaujatosti mohli obviniť prakticky všetky naračné pramene a napokon aj moderných historikov píšucich o dejinách. Ved' v čom je záruka ich objektivity? Preto tu nebudeme vzťah Východofranskej ríše a Mojmirovcov nijako „objektívizovať“ a zameriame sa na štylistický obrat vo Fuldských análoch, opisujúci údajnú snahu Moravanov o odtrhnutie (*defectionem molientes*). Jeho základným pozadím je presvedčenie, že Mojmirovci a ich Morava sú nejakým spôsobom súčasťou ríše, resp. k nej majú svoje záväzky. Musíme si preto položiť otázku, prečo by mal mať tento nárok – aspoň z franského pohľadu – svoje opodstatnenie? Bol takýto záväzok akceptovaný aj z druhej strany?

Za počiatok týchto záväzkov býva niekedy považovaný snem vo Frankfurte nad Mohanom v roku 822,³⁰ kam na pozvanie cisára Ľudovíta Pobožného prišli zástupcovia kmeňov susediacich na východe s Franskou ríšou. Už sme si ukázali, že aj odovzdanie darov vo Frankfurte zo strany slovanských poslov nemožno chápať ako doklad tributárnej závislosti. Záväzky Moravanov sa tak pohybovali v iných rovinách. Nešlo o lénnu závislosť a v prípade Moravanov nemôžeme predpokladať ani tribút vynútený vojenskou porážkou. Napriek tomu sa však ríša pozerala na Moravu ako na svoju súčasť, pretože v roku 846 sa jej obyvatelia „pokúšali odtrhnúť“. Čo tento obrat teda znamenal?

Ak chceme porozumieť slovám *defectionem molientes*, azda najrozumnejšie bude skúmať tento výraz vo Fuldských análoch, a to samozrejme s výhradou, že toto dielo malo viacerých autorov stojacich za jednotlivými rukopismi diela aj s dvoma pokračovaniami (altaišským a regensburským). Napriek tomu však kľúčový výraz *defectio* mohol mať svoj ustálený význam a zrejme jedným zo spôsobov, ako pochopiť udalosti roku 846, je jeho porovnanie so štylistickou praxou Fuldských análov.

Všimnime si hneď, že úsilie o „odtrhnutie“ pripisuje tento prameň severným Obodritom k roku 844, teda len dva roky pred našou udalosťou. Ľudovít Nemec na nich zaútočil, a keď ich „kráľ“ Gostomysl zahynul v boji, Ľudovít nariadil rozdeliť krajinu medzi ostatné kniežatá.³¹ Okolnosti popisované Fuldskými análmi je dobré porovnať s ďalšími prameňmi, z ktorých vyplýva, že Gostomysl bol len jedným z viacerých obodritských „kráľov“.³² Slová o usporiadaní obodritských záležitostí vyzerajú až na niekoľko detailov veľmi podobne ako neskorší opis udalostí na Morave. Obodriti i Moravia sa „chceli odtrhnúť“, Ľudovít Nemec tak v roku 844, ako aj v roku 846 pritiahol s vojskom a v oboch prípadoch zasiahol do vnútorných záležitostí, keď Obodritom i Moravanom ustanovil nového panov-

³⁰ TŘEŠTÍK 2001, s. 103; STEINHÜBEL 2012a, s. 52. Všeobecnejšie k tejto otázke: NOVOTNÝ 1912, s. 286. Rezervovane: HOFFMANN 1969, s. 9-11.

³¹ Ann. Fuld. ad a. 844, s. 35. „*Hludowicus Obodritos defectionem molientes bello perdomuit occiso rege eorum Goztomuizli terramque illorum et populum sibi divinitus subiugatum per duces ordinavit.*“

³² Ann. Xant. ad a. 844, s. 13-14. „*Eodem tempore Ludewicus rex perrexit in Winithos cum exercitu. Ibiqve unus ex regibus eorum interiit, Gestimus nomine, reliqui vero fidem prebentes veniebant ad eum.*“; Ann. Bert. ad a. 844, s. 31. „*Hlodowicus rex Germanorum populos Sclavorum et terras adgressus, quosdam in deditio-nem cepit, quosdam interfecit, omnes pene illarum partium regulos sibi aut vi aut gratia subegit.*“

níka. A predsa je v postavení Obodritov a Moravanov rozdiel. Obodriti boli v očiach ríšskej analistiky v užšom zväzku s Frankmi, keďže boli „vždy“ Frankom nápomocní,³³ ich „kráľ“ bol tiež označený ako vazal (*vassus*) Karola Veľkého.³⁴ V roku 822 sa zúčastnili spolu s Moravanmi frankfurtského snemu,³⁵ avšak kým Obodriti mali už svoju skúsenosť so vzťahmi s Frankmi, u Moravanov bol frankfurtský snem prvou takouto doloženou udalosťou. Zaujímavé rozdiely môžeme badať aj v 30. rokoch 9. storočia. Ak Moravia neboli pre Frankov v tomto období príliš zaujímaví,³⁶ Obodritov, ktorí vraj „opustili vernosť“ (*a fide deficientes*), Frankovia v roku 837 napadli a útok opakovali aj nasledujúceho roku.³⁷

Čo mali autori Fuldských análov na mysli pod „odtrhnutím“, bude asi jasnejšie z neskorších správ. V roku 858 pripravil Ľudovít Nemecký na východ tri vojská. Jedno z nich mal poslať proti Srbom, ktorí nechceli byť poslušní (*oboedire nolentes*). Svoj cieľ Ľudovít nakoniec nesplnil, pretože musel zasiahnuť na západe. Srbi jeho zaneprázdnenosť využili a chystajúc sa „odpadnúť“ (*defectionem meditarentur*), zabili svojho kniežata Čestibora, verného Ľudovítovi.³⁸

Príbeh vzťahov polabských Srbov a Frankov sa začal už v 7. storočí. Tzv. Fredegarova kronika poznamenáva, že slovanskí Srbi už dávno patrili ku kráľovstvu Frankov.³⁹ Čo to presne pre Srbov znamenalo, samozrejme nevieme, avšak od vlády Karola Veľkého mali Srbi odvádzať ríši poplatok⁴⁰ a boli aj spojencami Frankov proti Sasom a Durínčanom.⁴¹

³³ Ann. reg. Franc. ad a. 798, s. 105.

³⁴ Annales Laureshamenses ad a. 795. In *MGH: Scriptores (in Folio) 1.* (ďalej SS). PERTZ, Georgius Heinricus (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1826, s. 36.

³⁵ Ann. reg. Franc. ad a. 822, s. 159. „*Ibique generali conventu congregato necessaria quaeque ad utilitatem orientalium partium regni sui pertinentia more solemniter cum optimatibus, quos ad hoc evocare iusserat, tractare curavit. In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Wilzorum, Beheimorum, Marvanorum, Praedenecentorum, et in Pannonia residentium Abarum legationes cum muneribus ad se directas audivit.*“

³⁶ D. Třeštík sa to snažil vysvetliť krízou vo Franskej ríši, ktorú vyriešilo až delenie vo Verdune v r. 843, po ktorom sa Ľudovít Nemecký začal omnoho aktívnejšie venovať východnej politike. TŘEŠTÍK 2001, s. 139-148. Kmene na východe tak dostali príležitosť zbaviť sa svojich pôvodných záväzkov. Pravdou je, že o ich naplnení z tohto obdobia prakticky nič nevieme, minimálne si však ríša našla čas na útoky proti Obodritom.

³⁷ Ann. Bert. ad a. 837 – 838, s. 16, 22.

³⁸ Ann. Fuld. ad a. 858, s. 49, 51. „*Qui, (...) reversus in Franconofurt, cum multa de utilitate regni cum suis tractaret atque disponeret, tum etiam decrevit tres exercitus in diversos regni sui terminos esse mittendos: unum quidem per Karlmannum filium suum seniore in Sclavos Margenses contra Rastizen, alterum vero per Hludowicum filium suum minorem in Obodritos et Linones, tertium autem per Thachulfum in Sorabos dicto oboedire nolentes, ut sedatis extrinsecus adversariorum tumultibus facilius intrinsecus regni gubernacula disponeret.*(...) Interea nuntiatum est ei in oriente rempublicam Sorabici limitis esse turbatam, eo quod Sorabi duce eius Zistiboro nomine sibi fidelissimo insidiosae perempto defectionem meditarentur.“

³⁹ CHRONICARUM quae dicuntur Fredegarii scholastici, Lib. IV, Cap. 68. Fredegarii et aliorum Chronica : Vitae sanctorum. In *MGH : Scriptores rerum Merovingicarum 2.* KURSCH, Bruno (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1888, s. 155. „*...etiam et Dervanus dux gente Surbiorum, que ex genere Sclavinorum erant et ad regnum Francorum iam olem aspecserant, se ad regnum Samonem cum suis tradedit.*“

⁴⁰ EINHARDI Vita Karoli Magni, Cap. 15. In *MGH : SS rer. Germ. 25.* PERTZ, Georgius Heinricus et al. (eds.). Hannoverae ; Lipsiae : Hahniani, 1911, s. 18.

Srbi následne s Frankmi striedavo bojovali a poddávali sa. Ak sa rozhodli zabiť knieža Čestibora, verného Frankom, tak to s najväčšou pravdepodobnosťou bolo práve preto, aby sa tohto záväzku zbavili. Srbi ho mohli pokladať za záväzok kniežat'a a nie kmeňa.

Ešte podrobnejšiu správu prinášajú Fuldské anály o polabských Liňanoch, Suselcoch a ich priamo nemenovaných susedoch, ktorí sa chceli „odtrhnúť“ a odmietli vyplácanie „obvyklého“ poplatku. Kráľ Ľudovít Nemeč ich odpor v roku 879 bez väčších problémov potlačil, prijal od nich rukojemníkov, dary a uviedol ich do poddanstva (*servitium*).⁴² Hoci Fuldské anály nepíšu, odkedy Liňania a Suselci mali svoje záväzky k ríši, zaznamenali aspoň začiatok ich „vzbury“, a to k roku 874, keď sa „odtrhli“ (*defecerunt*).

Spomínané príklady sa týkajú Slovanov za východnými hranicami Východofranskej ríše. „Odtrhnutie sa“ je v slovníku analistov spojené najmä s nimi, kým v súvislosti s vnútornými bojmi vo Východofranskej ríši zvykli skôr používať termíny ako „*maximus novas res molitus est*“ alebo „*rebellio*“.⁴³ Terminológia prameňov však nebola vždy rovnaká. Tak Bertiniánske anály použili termín *deficit* aj pre Karlomana v súvislosti s jeho vzburou proti otcovi⁴⁴ a ako „*rebelles*“ mohli byť označení aj Slovania.⁴⁵ Okrem Moravanov sa o „odtrhnutie“ snažili aj tie slovanské kmene, ktoré sa zaviazali, že budú ríši platiť tribúty alebo ju vojensky podporovať. Východofranskí králi ich považovali za súčasť svojho kráľovstva, za najvzdialenejšie pohraničie (*extremos fines regni*),⁴⁶ ktorému príslušníci károlovskej dynastie vládli (*regnauerunt*)⁴⁷ a ktoré si aj medzi sebou delili, ako to bolo napríklad v roku 876.⁴⁸

⁴¹ HAVLÍK 1987, s. 191.

⁴² Ann. Fuld. ad a. 879, s. 89-90. „*Sclavi, qui vocantur Linones, et Siusli eorumque vicini defectionem molientes solitum dare census rennuunt. Quos Hludowicus rex missis quibusdam fidelibus suis circa mediam quadagesimam sine bello compressit; acceptisque obsidibus nonnullis et muneribus non paucis eos sub pristinum redegit servitium.*“

⁴³ Ann. Fuld. ad a. 861, s. 55. Ide tu o prípad vzbury Ľudovítovho syna Karlomana.

⁴⁴ Ann. Bert. ad a. 861, s. 55. „*Carlomanus, Hladowici regis Germaniae filius, cum Resticio Winidorum regulo foederatur, a patre deficit et Resticii auxilio magnam sibi partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.*“

⁴⁵ Ann. Xant. ad a. 864, s. 21. Termín bol použitý rovnako voči Moravanom i synovi Ľudovíta Nemca.

⁴⁶ Vyplyva to z ustanovenia, ktoré odsudzovalo únos vydatej ženy Albigisom na Moravu. Decreta synodi Moguntiensis 11. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.) *Magnae Moraviae fontes historici IV*. (ďalej MMFH) : *Leges, Textus iuridici, Supplementa*. Brno : Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 34. „*Albigis, qui uxorem Patrichi publice auferens ad extremos fines regni duxit in rudem adhuc christianitatem gentis Maraensium...*“

⁴⁷ Ann. Xant. ad a. 869, s. 27. „*quattuor reges regnaverunt in regno quondam Karoli Magni: Ludewicus filius imperatoris Ludewici in oriente et Sclavis, Bevaria, Alamannia et Coria, Saxonia, Suevis, Thoringia et orientalibus Francis cum pago Wormaciensi atque Namnetis...*“

⁴⁸ REGINONIS CHRONICON, ad a. 876. Reginonis abbatis Prumiensis chronicon cum continuatione Treverensi. In *MGH : SS rer. Germ. 50*. KURZE, Fridericus (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1890, s. 112. „*Post haec convenerunt tres supradicti fratres in loco, qui dicitur Sualifelt, et ibi diviserunt paternum regnum. Carlomanus sortitus est Baioariam, Pannoniam et Carnutum quod corrupte Carantanum dicitur, nec non et regna Sclavorum, Behemensium et Marahensium; Ludowicus orientalem Franciam, Turingiam, Saxoniam, Friesiam et partem regni Lotharii: porro Carolo Alamannia in partem cessit et aliquae civitates ex regno Lotharii.*“

Pri verdunskom delení ríše Frankov v roku 843 sa Moravia priamo nespomínajú.⁴⁹ Z konania Ľudovíta Nemca, ktorý si vydobyl východnú časť impéria, však vyplýva, že jej voľnou „pertinenciou“ boli aj slovanské krajiny od Baltu k Dunaju a ďalej až po Jadran. Tento franský imperiálny nárok vyústil do rozsiahlej expanzie, ktorá vrcholila zásahom na Morave v roku 846 a dosadením Rastislava za knieža.

Karolovci neváhali miešať sa do vnútorných pomerov slovanských krajín. Zasahovali však takmer výlučne do nástupníctva slovanských kniežat a o väčšiu kontrolu ich území zrejme nemali záujem. Presnejšie povedané, nebolo to za daných okolností v ich silách. Slovanské (a niekedy i neslovanské) kniežatá tak predstavovali akúsi „prevodovú páku“, mali zabezpečovať stabilitu ríše na jej východnom okraji a jej ďalší rast východným smerom. Ak Karol Veľký v roku 805 nariadil, aby mal kagan zvrchovanú vládu nad celou svojou krajinou podľa avarskej obyčaje,⁵⁰ tak vedel, že Avari budú plniť kaganove záväzky k jeho ríši. Vidíme teda, že keď si franská moc zaviazala miestneho panovníka, mohla prostredníctvom neho krajinu „uviesť v poddanstvo“.

Na druhej strane však Fuldské anály jasne rozlišujú medzi domácimi hodnostármi Franskej ríše a slovanskými susedmi. Moravskí Slovania, Obodriti, Liňania a Srbi boli v roku 858 vonkajší nepriatelia (*extrinsecus adversariorum*). Po ich plánovanom potlačení sa mala ľahšie riadiť vnútorná správa ríše.⁵¹ Podobne aj Bertiniánske anály spomínajú, ako v roku 848 mali na krajinu Ľudovíta Nemca (*regnum Hladowici*) zaútočiť Česi,⁵² akoby ich autor zabudol, že Česi vlastne do Ľudovítovej krajiny (aspoň z franského pohľadu) patrili. To zrejme súvisí s tým, že Bertiniánske anály nevznikli na území patriacom Ľudovítovi Nemcovi. Podobne aj autor Fuldských análov k roku 884 poznamenal, že Svätopluk si dobre pamätal pohromy, ktoré zažili Moravia v čase, keď až k nim rozšírili pohraničné územie Bavorov.⁵³ Tým mal na mysli dobu, keď na Morave vládli správcovia Viliam a Engelšalk (870 – 871).

⁴⁹ Nepriamo sa to spomína: ERCHANBERTI breviarum ad a. 840 – 881. Erchanberti breviarum regum Francorum. In *MGH : SS 2*. PERTZ, Georgius Heinricus (ed.). Berolini : APVD Weidmannos, 1884, s. 329. „*gloriosissimus Ludovicus rex, suscepit totam Germaniam, id est totam orientalem Franciam, Alamanniam sive Rhaetiam, Noricum, Saxoniam, et barbaras nationes quam plurimas.*“

⁵⁰ Ann. reg. Franc. ad a. 805, s. 120. „*Et misit caganus unum de optimatibus suis, petens sibi honorem antiquum, quem caganus apud Hunos habere solebat. Cuius precibus imperator ad sensum praecepit et summam totius regni iuxta priscum eorum ritum caganum habere praecepit.*“

⁵¹ Ann. Fuld. ad a. 858, s. 49, 51. „*Qui, (...)reversus in Franconofurt, cum multa de utilitate regni cum suis tractaret atque disponeret, tum etiam decrevit tres exercitus in diversos regni sui terminos esse mittendos: unum quidem per Karlmannum filium suum seniore in Sclavos Margenses contra Rastizen, alterum vero per Hladowicum filium suum minorem in Obodritos et Linones, tertium autem per Thachulfum in Sorabos dicto oboedire nolentes, ut sedatis extrinsecus adversariorum tumultibus facilius intrinsecus regni gubernacula disponeret.*“

⁵² Ann. Bert. ad a. 848, s. 35. „*Sclavi in regnum Hladowici hostiliter irruentes, ab eo in Christi nomine superantur.*“

⁵³ Ann. Fuld. ad a. 884, s. 111. „*Zwentibaldus dux Maravorum, plenum doli et astutiae cerebrum, non inmemor utriusque, quanta ab antecessoribus istorum puerorum cum gente sua, usque dum ad illos terminum Bawiorum praetenderunt...*“

Z toho však vyplýva, že nech už vo Východofranskej ríši akokoľvek vyjadrovali nárok na slovanské územia, museli tiež priznať, že sú to voľnejšie pripojené celky v porovnaní s Bavorskom či jednotlivými pohraničnými markami. Preto obvinenie zo snahy „odtrhnúť sa“ mohlo padnúť jedine na susedné slovanské krajiny a nie na Ľudovítovho syna Karlomana či iného vzbúrenca narušujúceho „vnútorné záležitosti“ ríše. Tento štylistický obrat preto znamená, že sa daná slovanská krajina pokúšala – či už reálne, alebo to bolo len obvinenie zo snahy – zbaviť záväzkov, ktoré k ríši mohla mať. Odstupňovanie týchto záväzkov, či už sa týkali vojenskej pomoci, alebo výšky tribútu, posielaného do ríše, mohlo byť rôzne.

O záväzkoch Moravanov k Východofranskej ríši však nevieme vlastne nič, a ako sme už skôr spomenuli, z darov (*munera*), ktoré v roku 822 odovzdali ich vyslanci Ľudovítovi Pobožnému, nemôžeme robiť žiadne ďalekosiahle závery. Ako to v skutočnosti bolo s pomerom Moravanov k ríši, môžeme preto uvažovať len hypoteticky. Ak budeme vychádzať z logickej hypotézy Josefa Cibulku o tom, že Rastislav prišiel na Moravu v roku 846 spolu s Ľudovítom II., tak vlastne mohol byť jedným z rukojemníkov, ktorí sa bežne odovzdávali na zabezpečenie zmluvných podmienok medzi krajinami.⁵⁴ O franských nárokoch na Moravu však svedčí najmä už spomínaný krst „všetkých“ Moravanov, ktorý zaznamenala pasovská tradícia.⁵⁵ Tento krst mali na mysli aj predstavitelia bavorskej cirkvi, keď sa v roku 900 sťažovali pápežovi proti obsadeniu biskupstiev moravskej cirkevnej provincie. Bavorský episkopát totiž tento krst chápal tak, že sa Moravia stali poddanými Franskej ríše, pričom sa to netýkalo iba cirkevnej správy, ale aj platenia tribútu.⁵⁶ Na to, že s krstom šlo ruka v ruku aj politické „poddanie sa“, ukazuje aj prípad avarskeho tuduna. Ten chcel údajne v roku 795 spolu so svojím ľudom prijať krst a poddať sa kráľovi (Karolovi Veľkému),⁵⁷ k čomu aj skutočne o rok neskôr došlo.⁵⁸ Hoci sa podobné údaje v staršej histo-

⁵⁴ CIBULKA 1958, s. 278; KUČERA 2005, s. 70; TŘEŠTÍK 2001, s. 154; STEINHÜBEL 2012a, s. 60.

⁵⁵ HISTORIA episcoporum Pataviensium, ad a. 838. Historiae episcoporum Pataviensium et ducum Bavariae. In SS 25. WAITZ, Georg (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1880, s. 620. „*Reinharius archiepiscopus Laureacensis et Pataviensis apostolus Maravorum obiit.*“ NOTAE de episcopis Pataviensis, Codicis C. In SS 25, s. 623. „*Regenharius episcopus Matavorum baptizat omnes Moravos.*“ BERNARDI Cremifanensis historiae, ad a. 818 – 838. Bernardi, ut videtur, liber de origine et ruina monasterii Cremifanensis Eiusdem historiae. In SS 25, s. 655. „*Item Renharius episcopus baptizat omnes Moravos.*“ K problému spoľahlivosti týchto prameňov porovnaj: DITTRICH 1962, s. 61-65.

⁵⁶ Epistolae 190. In BARTOŇÁKOVÁ, Dagmar et al. (eds.) *MMFH III : Diplomata, epistolae, textus historici varii*. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1969, s. 234-235. „*...terram Sclavorum, qui Maravi dicuntur, quę regibus nostris et populo nostro, nobis quoque cum habitatoribus suis subacta fuerat, tam in cultu christianę religionis, quam in tributo substantię secularis, quia exinde primum imbuti et ex paganis christiani sunt facti.*“ Platenie tribútu sa mohlo z franského pohľadu vnímať ako spôsob ovládnutia daného spoločenstva. REUTER 2006, s. 242.

⁵⁷ Ann. reg. Franc. ad a. 795, s. 96. „*Ibi etiam venerunt missi tudun, qui in gente et regno Avarorum magna potestatem habebat; qui dixerunt quod idem tudun cum terra et populo suo se regi dedere vellet et eius ordinatione christianum fidem suscipere vellet.*“

⁵⁸ Ann. reg. Franc. ad a. 796, s. 98. „*In eodem anno tudun secundum pollicitationem suam cum magna parte Avarorum ad regem venit, se cum populo suo et patria regi dedit; ipse et populus baptizatus est, et honorice*

riografii relativizovali s odkazom, že Veľká Morava bola predsa plne samostatným štátom,⁵⁹ nič to nemení na tom, že tento nárok Východofranská ríša skutočne vyjadrovala a Mojmírovci ho striedavo prijímali, a striedavo sa mu snažili vyhnúť. Vyzerá to teda tak, že azda jedinou príležitosťou, pri ktorej sa Mojmírovci mohli dostať do závislosti od Východofranskej ríše, je práve ich krst v roku 831, ktorý nebol len bránou k novému náboženstvu, ale aj k novo formulovanému vzťahu k ríši.

Vernosť a nevernosť

V roku 894 zomrel Svätopluk a autor regensburského pokračovania Fuldských análov neshetrel vo svojom nekrológu kritikou na jeho adresu. Okrem toho, že ho obvinil zo šírenia vojny, klamstiev a z nepriateľstva voči susedom, jeho vládarsku osobu označil pozoruhodným prívlastkom: lono všetkej vierolomnosti (*vagina totius perfidiae*).⁶⁰ Nenávistný slovník autora Fuldských análov zvyknú dávať historici do kontrastu s pomerne priaznivým hodnotením Regina z Prümü, podľa ktorého bol Svätopluk medzi svojimi najrozumnejší a najduchaplnejší.⁶¹ Rozdiel medzi oboma hodnoteniami je naozaj výrazný. Spôsobený je nepochybne tým, že Fuldské anály predstavovali niečo ako hlas východofranského panovníka, kým pre Regina boli záležitosti vzťahov Ľudovíta Nemca či Arnulfa a Mojmírovcov menej dôležité. Mohol sa tak na Moravanov pozerat' s väčším odstupom a bez prílišného hnevu.

Označenie Svätopluka v nekrológu Fuldských análov však nie je len otázkou emocionálnej zaujatosti ich autora. Môžeme sa síce sporiť o to, či si Svätopluk toto hodnotenie zaslúži, obvinenie z nevernosti však nie je len zanietým rétorickým cvičením. Vernosť, nevernosť, vierolomnosť či zrada boli výrazy, ktorých obsah sa v 9. storočí výrazne odlišoval od súčasného chápania. Vo vzťahoch mojmírovskej Moravy (či neskorších stredoeurópskych krajín) a Franskej (Východofranskej či neskôr Rímsko-nemeckej) ríše išlo o frekventovaný výraz. Označoval človeka, ktorý porušil prísahu vernosti, takpovediac základný kameň „štátneho“ usporiadania Franskej ríše.

V tejto súvislosti je však rozhodujúce, aký význam má inštitút vernosti v politickom zriadení včasného stredoveku. Kým právna história 19. storočia považovala lénny systém za

muneribus donati redierunt.“ CHRONICON universale : Continuatio, Annales Maximiniani, ad a. 796. Chronicon universale – 741: Continuatio, Annales Maximiniani. In *SS 13*. s. 22. „*Huni se dicioni domni Caroli regis subdiderunt. Aericus comis thesaurum magnum inde ad Aquis palatium domni regi adduxit, quem mox fidelibus ac magnatis suis largitus est. Tudun ibi baptizatus est cum sociis suis et a domno rege de fonte susceptus est et magnifice honoratus.*“

⁵⁹ HAVLÍK 1963, s. 136-139; FIALA 1959, s. 38-39.

⁶⁰ Ann. Fuld. ad a. 894, s. 125. „*Zwentibaldus, dux Maravorum et vagina totius perfidiae, cum omnes regiones sibi affines dolo et astucia perturbando humanum sanguinem siciens circumiret, ultimum hortando suos, ne pacis amatores, sed potius inimici domesticis persisterent, diem ultimum clausit infelicitate.*“

⁶¹ REGINONIS CHRONICON, ad a. 894, s. 143. „*Circa haec etiam tempora Zuendibolch rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum.*“

súkromnoprávnu kategóriu, bol to Heinrich Mitteis, ktorý z nej vytvoril základ ústavného zriadenia stredovekého štátu. Lénnym vzťahom okrem toho prisúdil nielen ústavnoprávny rozmer, ale taktiež nezabudol ani na ich „medzinárodné“ dosahy.⁶² Inými slovami, vnútorné usporiadanie Franskej (či Východofranskej) ríše by odrážalo aj vzťahy medzi Mojmírovcami a Karolovcami. Hodnotenie, že Mojmírovci (či Morava) boli vo vazalskom vzťahu k ríši Karolovcov, nájdeme preto nielen u nemeckých historikov,⁶³ ale aj v českej a slovenskej historiografii. Takto napríklad interpretoval stretnutie Svätopluka s Karolom III. Tučným v roku 884 ako zloženie manského holdu aj Dušan Třeštík.⁶⁴ O lénnej závislosti Moravy písal otvorene Peter Ratkoš, a to či už vo svojej kapitole zo syntézy Dejiny Slovenska I z roku 1961,⁶⁵ alebo vo svojej neskoršej monografii.⁶⁶ Radikálne opačný názor mal v tejto otázke Lubomír Havlík, keď zdôrazňoval najmä „jednostrannosť“ franských nárokov na Moravu,⁶⁷ čím samozrejme padlo aj širšie uvažovanie o prípadných lénnych vzťahoch.

Ak máme rozhodnúť, ktoré z týchto diametrálne rozdielnych stanovísk budeme pokladať za správne, tak nám nestačí len dôkladná analýza prameňov z 9. storočia, ale potrebujeme na to aj najnovší výklad terminológie včasnostredovekých prameňov z hľadiska dnešného stavu bádania. Mitteisove výsledky zdanlivo potvrdzovali aj diela ďalších autorov. Podobné názory na lénny systém nájdeme v monografiách Marca Blocha,⁶⁸ či François Ganshofa.⁶⁹ Walter Kienast vo svojej posmrtno vydananej práci urobil podrobný zoznam vazalov franských panovníkov.⁷⁰ Zdalo sa teda, že celý franský „štát“ bol inštitucionálne za-

⁶² MITTEIS, Heinrich. *Lehnrecht und Staatsgewalt. Untersuchungen zur mittelalterlichen Verfassungsgeschichte*. Weimar : Verlag Herm. Böhlau Nachf., 1933, s. 15, 198-200; MITTEIS, Heinrich. *Der Staat des hohen Mittelalters. Grundlinien einer vergleichenden Verfassungsgeschichte des Lehnszeitalters*. 4. Auflage. Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1953, s. 19-23, 63-64. Všeobecne klénnemu systému v medzinárodnom meradle: MITTEIS 1957, s. 567-612. Porovnaj tiež heslo Lehen: *Lexikon des Mittelalters. Fünfter Band. Neunte Lieferung. Lefevre – Liten*. München; Zürich : Artemis & Winkler Verlag, 1991, s. 1807-1825.

⁶³ O vazalskom pomere ríše a Moravy písal predovšetkým Ernst Dümmler. Porovnaj: DÜMMLER, Ernst. *Geschichte des Ostfränkischen Reichs. Zweiter Band. Die letzten Karolinger. Konrad I*. Berlin : Verlag von Duncker und Humblot, 1865, s. 813.

⁶⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 284 a 531, pozn. č. 69. Odvolal sa na list grófa Ariba Arnulfovi. SCHWARZMAIER, Hansmartin. Ein Brief des Markgrafen Aribos an König Arnulf über die Verhältnisse in Mähren. In *Frühmittelalterliche Studien*, 1972, roč. 6, s. 57-58. V skutočnosti niečo také z listu priamo nevyplýva, keďže Aribos hovoril o službe (*servitium*). D. Třeštík pravdepodobne len prevzal interpretáciu od V. Novotného, keď ten opisoval výsledok stretnutia Svätopluka a Arnulfa na Monte Comiano. NOVOTNÝ 1912, s. 389-390.

⁶⁵ HOLOTÍK, Ľudovít – TIBENSKÝ, Ján (eds.). *Dejiny Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1848*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 89, 91, 96, 100-101.

⁶⁶ RATKOŠ 1990, s. 37, 39.

⁶⁷ HAVLÍK 1963, s. 129-180, najmä však s. 163.

⁶⁸ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha : Argo, 2010.

⁶⁹ GANSHOF, François. *Was ist das Lehnwesen?*. 4. Auflage. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975.

⁷⁰ KIENAST, Walter. *Die fränkische Vasallität : Von den Hausmeiern bis zu Ludwig dem Kind und Karl dem Einfältigen*. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1990.

ložený na vazalsko-seniorských vzťahoch. V roku 1994 však britská historička Susan Reynolds vydala svoju slávnú monografiu *Fiefs and Vassals*, ktorá spôsobila zásadný prelom v hodnotení lénnych vzťahov (najmä včasného) stredoveku, keď všeobecne rozšírený pohľad na vazalitu označila za post-stredoveké konštrukty.⁷¹ Keďže nie každý panovník (presnejšie pánov) človek (*homo*) bol súčasne držiteľom benefícia, musel sa prehodnotiť aj postoj k usporiadaniu Franskej ríše a jej nástupníckych krajín. Aj preto, hoci sme zvykli prísahy vernosti prekladať za lénne prísahy a verných za vazalov, by sa malo v tejto terminológii rozlišovať, pretože nie každý *fidelis* musel byť zároveň vazalom.⁷²

Prísahy vernosti boli frekventovaným inštitútom, pričom sa zvykne upozorňovať na jeho ani nie tak inštitucionálny, ako skôr osobný charakter. Inými slovami, jeho obsah by sme mali viac chápať v súradniciach vzťahov vtedajších panovníkov (Karolovci, Mojmirovci) a nie medzi politickými inštitúciami, v čele ktorých stáli.⁷³ Čo bolo obsahom fidelity, to sa však vo franských análoch nedočítame. Vhodnou ilustráciou na to býva list, ktorý vydal biskup Fulbert z Chartres okolo roku 1020. Fulberta sa na obsah fidelity pýtal aquitánsky vojvoda Viliam V. Zabudnime pritom na to, že tento list je časovo vzdialenejší od 2. polovice 9. storočia. Fulbert, ktorý potrebné vedomosti čerpal „z autority kníh“ (*ex librorum*

⁷¹ REYNOLDS, Susan. *Fiefs and Vassals : The Medieval Evidence Reinterpreted*. Oxford : Oxford University Press, 2001, s. 2.

⁷² REYNOLDS 2001, s. 22-23; DEUTINGER, Roman. *Königsherrschaft im ostfränkischen Reich : Eine pragmatische Verfassungsgeschichte der späten Karolingerzeit*. Ostfildern : Jan Thorbecke, 2006, s. 78.

Všeobecne k fidelite porovnaj: HELBIG, Herbert. Fideles Dei et regis. Zur Bedeutungsentwicklung von Glaube und Treue im hohen Mittelalter. In *Archiv für Kulturgeschichte*, 1951, roč. 33, s. 275-306; GRAUS, František. Über das sogenannte germanische Treue. In GILOMEN, Hans-Jörg – MORAW, Peter – SCHWINGES, Rainer C. (eds.) *Graus, František: Ausgewählte Aufsätze (1859 – 1989) von František Graus*. Stuttgart : Jan Thorbecke Verlag, 2002, s. 133-179; KASTEN, Brigitte. Beneficium zwischen Landleihe und Lehen – eine alte Frage, neu gestellt. In *Mönchtum – Kirche – Herrschaft, 750 – 1000*. Eds. Dieter R. Bauer et al. Sigmaringen : Jan Thorbecke Verlag, 1998, s. 243-247; DEUTINGER 2006, s. 94-107; KASTEN, Brigitte. Das Lehnswesen – Fakt oder Fiktion? Zum Stand der gegenwärtigen Forschung seit 1990. In POHL, Walter – WIESER, Veronika (eds.) *er frühmittelalterliche Staat – europäische Perspektiven* (ďalej *Der frühmittelalterliche Staat*). Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, s. 331, 352-353. Porovnaj tiež prehľad bádania: ^{SPIEB}, Karl-Heinz. *Das Lehnswesen in Deutschland im hohen späten Mittelalter*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2009, s. 17-22; PATZOLD, Steffen. *Das Lehnswesen*. München : C. H. Beck, 2012, s. 14-38; ROACH, Levi. Submission and Homage: Feudo-Vassalic Bonds and the Settlement of Disputes in Ottonian Germany. In *History. The Journal of the Historical Association*, 2012, roč. 97, s. 355-360. Pre české pomery sa otázkami fidelity na základe dôkladného rozboru bádania venuje: RAZIM, Jakub. Fidelis et utilis. Čechy a ríše v kronice Widukinda z Corvey. In TAUCHEN, Jaromír – SCHELLE, Karel (eds.) *Státopravní vztahy českého státu a Římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj. Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law*. Ostrava : Key publishing, 2012, s. 29-40.

⁷³ Matúš Kučera si v tomto kontexte predstavoval práve jej „medzištátny“ rozmer, keď Forchheimské stretnutie z roku 874 označil ako formu „medzištátnej fidelity“ a ako príklad uviedol platby Byzancie Chorvátsku, Avarom či Bulharom. KUČERA, Matúš. *Kráľ Svätopluk (830? – 846 – 894)*. Martin : Matica slovenská, 2010, s. 65. Spojil tak dva nie vždy priamo súvisiace inštitúty tribútu a fidelity. Naviac, pre Byzanciu nebolo využívanie inštitútu fidelity a vazalitu práve typické. Ako čisto účelový a cudzorodý prvok si ho vyžiadal byzantský cisár Alexios I. Komnenos (1081 – 1118) pre veliteľov 1. krížovej výpravy. HROCHOVI, Věra a Miroslav. *Křižáci ve svaté zemi*. 2. vyd. Praha : Mladá fronta, 1996, s. 22-23.

auctoritate notavi), zhrnul povinnosti, ktoré *fidelis* musí mať na pamäti, do šiestich základných bodov: (1) bezpečnosť, teda zákaz ubližovania pánovi, (2) spolaľivosť, čiže zákaz zrady jeho tajných záležitostí a obrany, (3) čestnosť, čiže zákaz škodenia pánovej spravodlivosti alebo čohokoľvek dotýkajúceho sa jeho cti, ďalej (4) užitočnosť, teda nespôsobiť stratu jeho majetkov a napokon (5) ľahkosť či (6) príležitosť, keď dobro, ktoré môže pán ľahko vykonať, mu neznemožní urobiť.⁷⁴ Podľa Fulberta je verným aj držiteľ benefícia, ktorý je hodný ho držať len vtedy, ak je svojmu pánovi zaviazaný pomocou a radou. Aj pán, ak nechcel byť pokladaný za zloverného (*malefidus*), musel si voči svojmu vernému plniť svoje povinnosti.⁷⁵ Tento vzťah nenazval Fulbert vazalským, ale človeka, ktorý skladal prísahu, označil slovom *fidelis*; vieme, že udelenie benefícia nebolo *conditio sine qua non* fidelity. Pán, ktorý nesplnil svoj záväzok voči prisahajúcemu, mohol byť obviňovaný zo zlovernosti, ale nie z krivej prísahy, pretože pán svojmu vernému prísahu neskľadal. Aspoň taký bol dobový výklad Fulbertovej definície vernosti.⁷⁶

Mojmírovskí panovníci žiadne benefíciá od Karolovcov nezískali a žiaden z nich nebol označený ako vazal (*vassus, vassalus*). Benefícium získal jedine Pribina,⁷⁷ ale až po svojom vyhnaní z Nitry, v období keď bol v službách Ľudovíta Nemca. Ak chceme sledovať, aká terminológia sa v prameňoch používala v prípade vzťahov medzi Moravanmi, či presnejšie Mojmírovcami a Karolovcami, musíme zostať pri inštitúte fidelity, ktorého približný obsah sme si ukázali vyššie. Takéto vyjadrenie oveľa presnejšie odráža terminológiu prameňov z 9. storočia, s ktorými pracujeme.

Obojstranný záväzok, ktorý mal však väčšiu silu na strane kráľa, t. j. východofranského panovníka, bol teda inštitútom, ktorý sa v prameňoch, najmä vo Fuldských análoch, objavil viackrát. Ukázali sme si už predtým, že záväzok tribútu bol na Morave spájaný zrejme v súvislosti s pasovskou misiou v roku 831 a „krstom všetkých Moravanov“. Mojmír I. však žiadnu prísahu vernosti nezložil alebo aspoň o nej nevieme. Doložiť prísahu vernosti však môžeme u Rastislava. V roku 864 kráľ Ľudovít Nemec vytiahol („za Dunaj“) proti Morave a obľahol Rastislava na hrade, ktorý sa nazýva Devín (*Dowina*). Obliehanie sa dostalo do

⁷⁴ Patrologia Latina 141, col. 229-230. MIGNE, Jean-Paul (ed.). Parisiis : Garnier, 1880. „*De forma fidelitatis aliquid scribere monitus, haec vobis quae sequuntur breviter ex librorum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat, ista sex in memoria semper habere debet: Incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile. Incolume, videlicet, ne sit domino in damnam de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo, vel de munitionibus per quas tutus esse potest. Honestum, ne sit ei in damnum de sua justitia, vel de aliis causis quae ad honestatem ejus pertinere videntur. Utile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus. Facile vel possibile, ne id bonum, quod dominus suus leviter facere poterat, faciat ei deficille: neve id, quod possibile erat, reddat ei impossibile.*“

⁷⁵ Tamže, col. 230.

⁷⁶ PENNINGTON, Kenneth. Feudal Oath of Fidelity and Homage. In PENNINGTON, Kenneth – EICHBAUER, Melodie Harris (eds.) *Law as Profession and Practice in Medieval Europe. Essays in Honor of James A. Brundage*. Farnham, UK; Burlington, VT, USA : Ashgate, 2011, s. 97-100. K. Pennington používa termíny vazal a verný synonymicky.

⁷⁷ CONVERSIO, Cap. 11 – 12, s. 74, 76.

obojsstrannej patovej situácie, lebo Ľudovít nebol schopný so svojím vojskom priamo poraziť Rastislava a jeho Moravanov, tí sa však nevedeli z obliehania vymaniť. Nakoniec Rastislav odovzdal rukojemníkov a navyše spolu so všetkými svojimi veľmožmi odprisahal kráľovi zachovávanie vernosti.⁷⁸

Na otázku, prečo sa Ľudovít Nemec v roku 864 vypravil proti Rastislavovi, historici odpovedali rôzne. Príčinu videli v účinkovaní Konštantína a Metoda na Morave a taktiež v spojenectve Rastislava s Karlomanom, ktorý sa búril proti svojmu otcovi Ľudovítovi Nemcovi.⁷⁹ Po Karlomanovej kapitulácii v roku 863⁸⁰ mohla prísť na rad aj Rastislavova Morava. Autori, ktorí Ľudovítovu výpravu dávali do súvislosti s byzantskou misiou, preceňovali vtedajšie „geopolitické“ súvislosti a možnosti. Ak Vladimír Vavřínek tieto udalosti dával len opatrne do vzájomného vzťahu,⁸¹ tak pre Františka Dvorníka a Lubomíra Havlíka bola cyrilo-metodská misia vlastne spojenectvom s Byzanciou.⁸² Ich interpretácia bola prehnaná, veď Byzantská ríša vo svojich oficiálnych dokumentoch Moravu nespomína a v byzantskom písomníctve ju zaznamenal až po jej zániku Konštantín Porfyrogenet keď spisoval svoje dielo O spravovaní ríše. Byzancia nepokladala misiu k Moravanom za podstatnú. Dôvodom Ľudovítovej výpravy v roku 864 bol nepochybne nárast Rastislavovej moci a jeho predošlé spojenectvo s odbojným Karlomanom.⁸³

Ak sa teda Ľudovít snažil zaviazať Rastislava a jeho veľmožov vernosťou, videl v tom najmä prostriedok na upokojenie vnútorných pomerov v ríši, presnejšie v jej juhovýchodnom pohraničí. Rastislavovo spojenectvo s Karlomanom bolo remešským arcibiskupom Hinkmarom v Bertiniánskych análoch označené ako uzavretie zmluvy.⁸⁴ Ak teda budeme tomuto prameňu veriť, tak ich spojenectvo malo aspoň z jeho pohľadu, a azda aj z pohľadu Ľudovíta Nemca, formálny základ. V tom prípade by bolo vlastne od Ľudovíta Nemca logické dostať Rastislava do formálneho zväzku na báze fidelity, čo sa aj skutočne stalo o tri roky neskôr.

⁷⁸ Ann. Fuld. ad a. 864, s. 62. „*Hludowicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus Rastizen in quadam civitate, quae lingua gentis illius Dowina dicitur, obsedit. At ille, cum regis exercitibus congregari non auderet atque loca sibi effugiendi denegata cerneret, obsides, quales et quantos rex praecepit, necessitate coactus dedit; insuper cum universis optimatibus suis fidem se cunctis diebus regi servaturum esse iuramento firmavit, licet illud minime servaverit.*“

⁷⁹ Ann. Fuld. ad a. 861-862, s. 55-56.

⁸⁰ Ann. Fuld. ad a. 863, s. 56.

⁸¹ VAVŘÍNEK, Vladimír. *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. Praha : Nakladatelství Lidová demokracie, 1963, s. 97-98.

⁸² DVORNÍK, František. Byzancia a Velká Morava. In STANISLAV, Ján (ed.) *Ríša veľkomoravská. Sborník vedeckých prác*. 2. vyd. Praha : Nakladateľ E. Mazáč v Prahe, 1935, s. 125-140; HAVLÍK 1963, s. 142-145, zvlášť s. 143. V podobnom duchu: BÍLÝ, Jiří. Kapitoly z veľkomoravského práva – Kráľovský titul moravských kráľů. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, 2007, roč. 1, s. 106.

⁸³ TŘEŠTÍK 1997, s. 276; TŘEŠTÍK 2001, s. 184-186.

⁸⁴ Ann. Bert. ad a. 861, s. 55. „*Carlomanus, Hladowici regis Germaniae filius, cum Resticio Winidorum regulo foederatur, a patre deficit et Resticii auxilio magnam sibi partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.*“

Vzhľadom na to, že sa Rastislavova Morava napriek výsledku výpravy v roku 864 posilnila, nebolo ľahké jej panovníka, ktorý vernosť kráľovi „nijako nezachovával“,⁸⁵ potrestať. Príležitosť sa naskytla až v súvislosti s vnútorným bojom medzi Rastislavom a jeho synovcom Svätoplukom. Keď totiž Svätopluk bez škrupúl vydal Karlomanovi Rastislava, čakalo ho väzenie a súd Frankov, Bavorov a Slovanov, ktorý ho odsúdil na smrť. Na zásah Ľudovíta Nemca sa dočkal „len“ oslepenia⁸⁶ a nakoniec skončil v kláštore.⁸⁷ Presnejšie informácie o Rastislavovom odsúdení nemáme. Skutočnosť, že sa na ňom podieľali Slovania, nás nemusí azda príliš prekvapovať, zrejme išlo o Slovanov sídliacich priamo na ríšskom území. Neskorší prameň, Reginonova kronika, však píše, že Rastislav bol oslepený pre porušenie zmlúv (*propter violata foedera*).⁸⁸ Týmito zmluvami bol myslený určite najmä sľub z roku 864. Ťažko povedať, do akej miery si Ľudovít Nemec zaviazal Rastislava aj v roku 846, keď ho dosadil na Morave za panovníka. Sľub z roku 864 však bol nepochybne kľúčom k obvineniam. Fuldske anály farbisto opisujú Rastislavov rozhlád v ríšskych intrigách. V roku 866 podporil Ľudovíta mladšieho (syna kráľa Ľudovíta) v „sprisahani“ (*conspiratio*) proti kráľovi⁸⁹ a nepriateľstvo pokračovalo aj neskôr, predovšetkým v roku 869.⁹⁰ Tak teda mohol vyzerať obsah žaloby proti Rastislavovi.

Hoci sa prísahou vernosti nepodarilo Karolovcom získať Rastislava a jeho Moravu plne do služieb Ľudovíta Nemca, pokúsili sa využiť prísahu vernosti aj u jeho synovca Svätopluka. Aspoň tak by sa dalo vyložiť „odovzdanie sa“ Svätopluka aj s jeho krajinou Karlomanovi.⁹¹ Jeho krajinou, ako sa všeobecne predpokladá, bolo Nitriansko, zatiaľ čo vlastnú Moravu obsadil Karloman. Následne aj Svätopluka obvinili z nevernosti (*infidelitatis crimine insimulatus*) a uväznili ho.⁹² Na rozdiel od prípadu Rastislava nevieme, z čoho obvinili Svätopluka. Ak Karloman chcel obsadiť aj Svätoplukovo panstvo ležiace východne od moravského územia, ktoré teraz držali Viliam a Engelšalk, tak o nejaké obvinenie sa museli aspoň pokúsiť. Dedukovať jeho obsah však nevieme. Ako sa však neskôr ukázalo, Svätoplukovi nikto nemohol dokázať zločiny, z ktorých ho obvinili, a tak ho následne prepustili.

⁸⁵ Porovnaj pozn. č. 77.

⁸⁶ Ann. Fuld. ad a. 870, s. 72. „*Et post paululum inde transiens circa Kalendas Novembris in Baioariam profectus est; ibique cum suis colloquium habens Rastizen gravi catena ligatum sibi praesentari iussit eumque Francorum iudicio et Baioariorum necnon Sclavorum, qui de diversis provinciis regi munera deferentes aderant, morte damnatum luminibus tantum oculorum privari praecepit.*“

⁸⁷ Ann. Bert. ad a. 870, s. 114.

⁸⁸ Regino správu zaradil nesprávne do roku 860. REGINONIS CHRONICON, ad a. 860, s. 78. „*His temporibus Ludowicus senior, frater Lotharii imperatoris, plurima bella strenuissime gessit adversus Sclavorum gentes; siquidem Marahensium regna ingressus armis cuncta perdomuit, capto eorum principe nomine Rastiz, cui etiam propter violata foedera oculos effodere iussit.*“

⁸⁹ Ann. Fuld. ad a. 866, s. 64-65; Ann. Bert. ad a. 866, s. 84.

⁹⁰ Ann. Fuld. ad a. 869, s. 67-70.

⁹¹ Ann. Fuld. ad a. 870, s. 70. „*Zuentibald nepos Rastizi propriis utilitatibus consulens se Carlmanno una cum regno, quod tenebat, tradidit.*“

⁹² Ann. Fuld. ad a. 871, s. 73.

Ak aj netušíme, čo mohli obsahovať obvinenia Svätopluka, a či sa vôbec nevernosti dopustil, tak po svojom prepustení predviedol úplne jasne, ako taká nevernosť vyzerá. Na Moravu sa vracal s bavorským vojskom, ktoré mu zveril Karloman, a s úlohou poraziť Slavomíra. Porušil však vernosť – vraj, ako je zvykom u Slovanov –, zabudol na svoju prísahu a nerozhodol sa poraziť Slavomíra, ale Karlomana, aby sa mu pomstil za svoje predošlé väznenie.⁹³

Keď sa Svätopluk o tri roky neskôr rozhodol ukončiť nepriateľstvo s Východofranskou ríšou, bol ochotný zložiť sľub vernosti a začať odvádzať poplatok. Na dvorec vo Forchheime, kde sa zdržiaval Ľudovít Nemec so svojimi synmi, prišiel Svätoplukov posol Ján z Benátok, aby tlmočil jeho ponuku. Vernosť Svätopluka mala byť zachovávaná do konca jeho života a poplatok mal byť platený každý rok výmenou za mier.⁹⁴

Forchheimský sľub vernosti (nie celkom presne označovaný ako Forchheimský mier) vstúpil do histórie ako počiatok územnej expanzie Svätoplukovej ríše. Je paradoxom, že sa Svätopluk mohol pustiť do obsadzovania nových území vďaka takémuto sľubu. To bolo azda aj dôvodom rozporuplného hodnotenia forchheimského stretnutia a spájania jeho historického obrazu s okolnosťami, ku ktorým vlastne nikdy nedošlo. Podľa Ernsta Dümmlera vo Forchheime sa obnovil ten vazalský pomer, ktorý viazal už Mojmíra I. a Rastislava, avšak so zachovaním moravskej samostatnosti.⁹⁵ Podobné hodnotenie nachádzame aj u Václava Novotného, ktorý vo forchheimskom mieri videl kompromis medzi ríšou, ktorá sa musela vzdať predstavy Moravy ako svojej provincie, a Moravou, ktorá ponúkla návrat k poplatnosti a vazalstvu.⁹⁶ S Novotného názorom ostro kontrastuje skeptický a nacionálne podfarbený pohľad Zdeňka Fialu, ktorý málo dôveroval franským analistom ohľadom záväzkov Moravy (a Čiech) k ríši. Moravského panovníka vraj stavali do „*posice úplného prosebníka*“ a aby toho nebolo málo, pripomínal autor, že vo Fuldských análoch sa ozýva len ponuka poplatku, nie jeho ustanovenie, a tak nemáme vlastne doklad o tom, že sa „moravský štát“ dostal pod zvrchovanosť ríše.⁹⁷

Zdeněk Fiala pri písaní svojej štúdie ešte nemal k dispozícii list markgrófa Ariba kráľovi Arnulfovi, ktorý opisuje, ako Moravania zhromažďovali dobytok a odvádzali ho ako tribút

⁹³ Ann. Fuld. ad a. 871, s. 74. „*nam Zuentibald ceteris castrametantibus urbem antiquam Rastizi ingressus est statimque Sclavisco more fidem mentitus et iuramenti sui oblitus non ad expugnandum Sclagamarum, sed ad ulciscendam contumeliam a Karlmanno sibi illatam vires studiumque convertit.*“

⁹⁴ Ann. Fuld. ad a. 874, s. 82-83. „*Indeque rediens cum Karlmanno et Hludowico filiis suis in villa Forahheim locutus est ibique legatos Zuentibaldi pacem petentes et fidelitatem promittentes suscepit. Cuius legationis princeps erat Iohannes presbyter de Venetiis, qui etiam, ut ei rex omni ambiguitate remota crederet, quicquid verbis dicebat, sacramento firmabat, videlicet ut Zuentibald regi fidelis permaneret cunctis diebus vitae suae et censum a rege constitutum per annos singulos solveret, si ei tantummodo quiete agere et pacifice vivere concederetur.*“

⁹⁵ DÜMMLER 1865, s. 813-814.

⁹⁶ NOVOTNÝ 1912, s. 358-359.

⁹⁷ FIALA 1959, s. 38, 40, 42-43.

do ríše.⁹⁸ Nemusel však už prehliadnuť sťažnosť bavorského episkopátu z roku 900, ktorá o záväzku Moravanov platiť tribút píše viac ako jasne.⁹⁹ To je práve taký doklad o prijatí tribútu, aký Z. Fiala požadoval na potvrdenie správy vo Fuldských análoch. Spôsob jeho uvažovania nemusí bezprostredne vyplývať z nacionálneho výkladu „českých“ dejín. Súvisí skôr s tým, že ak si od začiatku predstavíme Moravu ako štát – podobne ako Východofranskú ríšu –, budeme závislí od modernej terminológie a štátovedy, ktorá by videla štáty najradšej ako rovnocenné a suverénne entity, bez ohľadu na ich rozlohu a silu. Tento ideál len málo zodpovedá skutočnosti v súčasnosti a rovnako neplatil ani v 50. rokoch 20. storočia, keď Z. Fiala písal svoju štúdiu. Ešte menej však platil v dobe, ktorá termín štát ani nepoznala a sotva je vhodné takýto ideál hľadať v 9. storočí.

Úžas nad tým, že Svätopluk ako víťaz predošlých vojen bol ochotný Ľudovítovi Nemcovi sľúbiť vernosť, vyriešil Lubomír Havlík jednoducho tým, že išlo o uzavretie mieru – a nič viac. Údajná ojedinelosť dokladov o poplatku či iných foriem „nerovných“ vzťahov medzi Moravanmi a Východofranskou ríšou tak nemôže byť žiadnym dôvodom, prečo hovoriť o závislosti či poslušnosti. A ak išlo v skutočnosti nie o poslušnosť či vernosť, ale o uzavretie mieru, potom z hľadiska ríšskych nárokov nemohol vraj Ľudovít Nemecký zvoliť inú formu uzavretia mieru (ako medzištátnej dohody) ako tú, ktorá sa udiala vo Forchheime. Forma tohto mieru však vraj nemôže nič zmeniť na nezávislom a plne samostatnom postavení Svätopluka a Moravy.¹⁰⁰ Preto aj Havlík musel jasne odmietnuť názory V. Novotného, ale aj P. Ratkoša¹⁰¹ o obmedzenej suverenite, ktorú Svätopluk podľa nich dobrovoľne prijal. V podobných súradniciach videl udalosť aj Matúš Kučera, ktorý opäť zdôrazňoval medzinárodný a medzinárodnoprávny rozmer Forchheimu a suverenitu Svätoplukovej Moravy.¹⁰² Z hľadiska Havlíkovej koncepcie moravských dejín prevzatej M. Kučerom by potom nepochybne vyznieval prístup D. Třeštíka o obmedzenej suverenite poforchheimského Svätopluka¹⁰³ ako čisto „revizionistické“ stanovisko.

⁹⁸ TŘEŠTÍK 1997, s. 72-73, 288-289.

⁹⁹ Porovnaj pozn. č. 55.

¹⁰⁰ HAVLÍK 1963, s. 153.

¹⁰¹ Ratkošova interpretácia, napr.: HOLOTÍK – TIBENSKÝ 1961, s. 100. K uznaniu východofranskej zvrchovanosti sa svojou interpretáciou Forchheimského mieru dostal tiež:

MARSINA, Richard. *Metodov boj*. 2. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2012, s. 77.

¹⁰² KUČERA 2005, s. 138-139. Triezvejšie hodnotenie tejto tézy rozvinul M. Kučera v novšej práci: KUČERA 2010, s. 64-65. O „medzištátnom“ charaktere mieru tiež: HAVLÍK, Lubomír E. *Morava v 9. a 10. storočí : K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. Praha : Academia, 1978, s. 27.

¹⁰³ TŘEŠTÍK 1997, s. 280.

Ak sa však pozrieme na okolnosti, za ktorých bol mier a z neho vyplývajúce záväzky uzavretý, tak nápadný je najmä Svätoplukov záujem ukončiť vojny s Frankmi.¹⁰⁴ Nie snád' preto, že by Svätopluk nebol schopným veliteľom vojska. Aj predtým, aj potom presvedčil viacerých v stredoeurópskom priestore o opaku. Dôvod iste spočíval v tom, že tieto vojny neprinášali Morave nové územia, tribúty a korisť, ktoré sa dali získať jedine útočnými, nie obrannými vojnami. Svätopluk, využijúc síce cudzorodý, ale už niekoľkokrát odskúšaný typ záväzku vo forme fidelity, sa rozhodol, že obnoví pomer s ríšou na báze poplatkov a poslušnosti.

Ďalšiu vec, ktorú musíme zdôrazniť v súvislosti s Forchheimom, je odmietnutie rôznych „medzištátnych“ a „medzinárodnoprávných“ rozmerov, ktoré boli absolútne cudzie vtedajšiemu uvažovaniu a ktoré sú vhodné skôr pre súčasníkov, aby si skreslili svoje historické vedomie. Svätopluk sľuboval vernosť nie v mene Moravanov, ale vo svojom vlastnom, nie Východofranskej ríši, ale jej kráľovi Ľudovítovi Nemcovi (*regi fidelis permaneret*). Platí, čo už bolo povedané vyššie, fidelita bol osobný zväzok – nič na tom nemení skutočnosť, že ju uzatvárali dvaja panovníci. Samozrejme, to nevylučuje, že takáto fidelita nemala žiadne dôsledky pre krajiny, ktorým obaja – knieža sľubujúci vernosť (*fidelis*) a kráľ prijímajúci vernosť – vládli. Osobný charakter fidelity ešte nemusel nutne znamenať, že išlo o súkromnú záležitosť. Mala však práve taký verejnoprávny rozmer, akým bolo chápanie panovníka ako verejnej inštitúcie.

Ak forchheimský kompromis stál Moravanov prostriedky, ktoré boli nútení odovzdávať ríši, na druhej strane tieto straty mohli kompenzovať expanziou do okolitých krajín. Keď sa Svätoplukovi podarilo vybudovať veľkú ríšu,¹⁰⁵ dalo by sa očakávať, že bude napĺňať očakávania moderných bádateľov o samostatnosti „Slovanov“ na úkor „Nemcov“. Aspoň takúto predstavu mal známy moravský knihovník a spisovateľ Otakar Dorazil, keď poznamenal, že Svätoplukova ríša bola len formálne podriadená Frankom, no v skutočnosti samostatná, územím takmer rovnako rozsiahla ako Východofranská ríša, no vnútorným poriadkom ju aj predčila.¹⁰⁶ Nadšené spevy niektorých autorov o úrovni Svätoplukovho panstva na vrchole jeho moci, samozrejme, zabúdajú na zreteľnú vnútornú nestabilitu, ktorá sa ukázala realitou hneď po jeho smrti a na ktorú sa dá poukázať aj v prípade Východofranskej ríše.

Svätopluk bol úspešný nepochybné aj vďaka svojim schopnostiam dohodnúť sa a uzatvoriť kompromis, ako to ukázal v roku 874. Videli sme – a ešte aj uvidíme –, že

¹⁰⁴ O tom, že Svätopluk urobil mierovú ponuku už v roku 873, písal V. Novotný (NOVOTNÝ 1912, s. 356-357) na základe správy z Fuldských análov (Ann. Fuld. ad a. 873, s. 78), ktoré však, bohužiaľ, o obsahu posolstva prostredníctvom zajatca Bertrama mlčia.

¹⁰⁵ HAVLÍK, Lubomír. Územní rozsah velkomoravské říše v době posledních let vlády krále Svatopluka (Světopluka). In *Slovanské štúdie*, 1960, roč. 3, s. 38-72.

¹⁰⁶ DORAZIL, Otakar. *Vládcové v dějinách Evropy 1 (800 – 1648)*. b. m. : Amlyn, 1992, s. 44.

v otázke vzťahov s franskými kráľmi dokázal byť nanajvýš flexibilný, iste viac než Rastislav. Aj preto mu nerobilo veľký problém platiť tribút a byť „poslušný“. Forchheimské posolstvo tak mohlo byť hlavolamom pre moderné bádanie, nie však pre pragmatického panovníka, ktorý musel rešpektovať moc Východofranskej ríše a jej kráľa.

Nová legitimita

Mojmírovské kniežatá z času na čas skladali sľub vernosti do rúk franských kráľov, no sľúbenú poslušnosť a vernosť nebrali ako večný a nemenný stav. Počiatok sľubovanej vernosti mojmírovských kniežat sa spájal s ich krstom. Bavorský episkopát v roku 900 zdôvodnil podriadenosť Moravy ríši a povinnosť platiť tribút jej christianizáciou a cirkevnou podriadenosťou pasovskému biskupstvu. Knieža Rastislav našiel riešenie v zmene cirkevnej orientácie a túto zmenu dosiahol prostredníctvom misie Konštantína a Metoda. Jej hlavným cieľom nemalo byť šírenie viery, ale ako sa ukázalo vlastne neskôr, preťatie väzieb na bavorskú cirkevnú organizáciu, a tým oslabenie vplyvu Východofranskej ríše na Morave. O tom, že slovanskí panovníci mali tento záujem, svedčí aj list pápeža Mikuláša I. bulharskému chánovi Borisovi z roku 866, v ktorom mu tlmočil, že na zriadenie vlastnej cirkevnej provincie (Boris mal záujem o patriarchát) musí najprv dosiahnuť jednotu viery, a keď sa rozšíri počet veriacich, bude môcť požiadať (najlepšie) pápeža o vysvätenie arcibiskupa, ktorý následne vysväťí diecéznych biskupov. Tí si po smrti arcibiskupa budú môcť zvoliť nového, čím bude provincia z hľadiska správy sebestačná.¹⁰⁷

O tomto postupe musel Rastislav vedieť už pred chánom Borisom, a ak sa chcel zbaviť pasovskej cirkevnej správy na Morave, musel usilovať o arcibiskupstvo, ktoré ako samostatná cirkevná provincia mohlo zabezpečiť cirkevnú nezávislosť a s ňou súvisiacu politickú nezávislosť. Bulharský chán sa tento „recept“ dozvedel až po Rastislavovi, keď na Morave medzitým už pôsobili Konštantín a Metod, aby vychovali domácu vrstvu kňazov a „usporiadali pravdu“.¹⁰⁸ Ani Rastislav žiadosťou o učiteľa a vybudovanie nezávislej cirkevnej provincie zrejme „neobjavil Ameriku“. Veľmi podobnú skúsenosť s budovaním vlastnej cirkvi mali Chorváti, ktorým pápež Mikuláš I. povolil založiť v Nine prvé biskupstvo podriadené priamo pápežovi. Moravia si zrejme tento chorvátsky návod osvojili a skúsili ho napodobniť.¹⁰⁹ Preto okrem iného popreli prijatie krstu z Pasova z roku 831, čím sa zrodila účelová, od pravdy vzdialená, no úspešná konštrukcia o krste Moravanov z Ríma, ktorej odraz sa objavuje tak v moravskom Živote Metoda,¹¹⁰ ako aj v pápežskom

¹⁰⁷ *MMFH IV.*, s. 91-92; TŘEŠTÍK 1997, s. 273-274.

¹⁰⁸ Žitije Mefodija, Cap. 8. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.) *MMFH II. : Textus biographici, hagiographici, liturgici*. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1967, s. 148.

¹⁰⁹ HAVLÍK 1978, s. 26; STEINHÜBEL, Ján. Moravia, Chorváti a Bulhari v plánoch pápežskej kúrie (860 – 880). In PANIS, Branislav – RUTTKAY, Matej – TURČAN, Vladimír (eds.) *Bratia, ktorí menili svet Konštantín a Metod : Príspevky z konferencie*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2012, s. 158-161.

¹¹⁰ Žitije Mefodija, Cap. 10, s. 153.

liste z roku 879.¹¹¹ Tým sa zdôvodňovalo a legitimizovalo arcibiskupstvo pre Metoda na Morave.¹¹²

Metod však zasiahol záujmy bavorskej cirkvi nielen na Morave, ale aj v Panónii. Pôvodné označenie jeho hodnosti bolo napokon panónsky (arci)biskup¹¹³ (ako moravského arcibiskupa ho označil až pápež v *Industrię tuę* v roku 880),¹¹⁴ čo len umocnilo dôvody, prečo Bavori v roku 870 Metoda uväznili. Keď sa v roku 873 vrátil na Moravu, naplnil sa starý Rastislavov plán na nezávislú cirkevnú provinciu.

Nový arcibiskup na Morave pomohol obmedziť franský vplyv. Po Forchheimskom posolstve Svätopluka k Ľudovítovi Nemcovi sa na Moravu vrátili niektorí z predtým vyhnaných franských kňazov¹¹⁵ a spolu so Svätoplukovým oblúbencom Vichingom začali proti Metodovi intrigovať, napádať jeho vierouku (*filioque*) a slovanskú liturgiu.¹¹⁶ Intrigy boli natoľko úspešné, až sa dostali k pápežovi a Metod bol predvolaný do Ríma.

Koncom jari 880 sa Metod dostavil do Ríma, úspešne sa obhájl a dostal od pápeža privilegium *Industrię tuę*. Pápež v ňom vyzdvihol Svätoplukovo rozhodnutie: „[P]ohrdnúc ostatnými vládcami tohto sveta, a za patróna, pomocníka i ochrancu zvolil si spolu so svojimi veľmožmi a s celým ľudom svojej krajiny blahoslaveného Petra, apoštolského stavu, a jeho zástupcu.“¹¹⁷ Svätoplukova Morava si týmto spôsobom našla novú legitimitu v prostredí kresťanského univerza. Samotný krst v roku 831 nestačil na to, aby sa Moravania stali aspoň teoreticky rovnocenným subjektom. Pokrstení pohania dúfali, že budú rovnoprávni s kresťanskými Frankmi.¹¹⁸ Tí však christianizáciu používali ako formu svojej hegemonialistickej politiky.¹¹⁹ „Barbarskí“ neofyti však čoskoro zistili, že ani prijatie krstu neznamenalo, že ich susedná ríša bude považovať za rovnocenných. Franská ríša bola pokračovateľkou Rímskeho impéria, jej panovník bol pánom kresťanského sveta. A keď už

¹¹¹ Epistolae 80. In *MMFH III*, s. 191.

¹¹² Žitije Mefodija, Cap. 10, s. 153. „...ѡко и първъѣ о(тѣ)ци наши от с(ва)т(a)го петра кръщение приѡли, то дажъ намѣ мѣфодиѡ архиеп(и)с(ко)па и оучитѣла.“ STEINHÜBEL 2012b, s. 160-161.

¹¹³ Epistolae 47, 51, 55, 81. In *MMFH III*, s. 161, 169, 173-174, 192.

¹¹⁴ Epistolae 90. In *MMFH III*, s. 200.

¹¹⁵ DVORNÍK, František. *Byzantské misie u Slovanů*. Praha : Vyšehrad, 1970, s. 172.

¹¹⁶ Vyplýva to z niektorých pápežských listov. Porovnaj: Epistolae 80 – 81. In *MMFH III*, s. 191-193; DVORNÍK 1970, s. 174-176.

¹¹⁷ Epistolae 90. In *MMFH III*, s. 201-202. „Nam divina gratia inspirante contemptis alis seculi huius principibus beatum Petrum apostolici ordinis principem vicariumque illius habere patronum et in omnibus adiutorem ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis et cum omni populo terrę tuę amore fidelissimo elegisti...“

¹¹⁸ HAVLÍK 1978, s. 25-26; TŘEŠTÍK 1997, s. 300-301; TŘEŠTÍK, Dušan. *Mysliti dějiny*. Praha ; Litomyšl : Paseka, 1999, s. 169-170.

¹¹⁹ KOŽIAK, Rastislav. Írski misionári a počiatky kresťanstva u Slovanov v stredovýchodnej Európe. In KOŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (eds.) *Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5. – 6. II. 2003 v Banskej Bystrici*. Bratislava : Chronos, 2004, s. 103-124, s. 123-124.

nie celého, tak aspoň toho západného, v ktorom mu nebude konkurovať Byzancia. V tejto veľmocenskej predstave slovanské kniežatá nemali mať suverénne postavenie.

Pápežský list *Industrię tuę* si našiel v literatúre svoje pochopiteľné miesto. Už V. Novotný si všimol, že ide o poistenie „samostatnosti“¹²⁰, a ďalších bádateľov tak mohla rozdeľovať len tá skutočnosť, či išlo o prvotné nadobudnutie tejto suverenity,¹²¹ alebo o potvrdenie platného „právneho“ stavu.¹²² Toto váhanie je zapríčinené tým, že ak je veľká časť nám známych dejín mojmírovskej Moravy odrazom zápasov a vzťahov s Karolovcami, Bavorskom a celkovo Východofranskou ríšou, tak *Industrię tuę* je kľúčom k odpovedi na otázku moravskej suverenity 9. storočia. Analýza, či lepšie povedané interpretácia textu listu Jána VIII., sa však potom často pohybuje v predstavách, ako je „právni dôsledok již existujícího stavu“ a samostatnosť Svätopluka, ktorý ju „mezinárodně legalizoval“.¹²³

Ak Moravania a ďalší Slovania chceli niečo urobiť so svojimi ťaživými vzťahmi s Frankmi a s nedostatkom rešpektu a legitimacy, tak bolo logické obrátiť sa na Rím.¹²⁴ Svätopluk tak v roku 880 len zožal úrodu, ktorú už zasadil jeho predchodca Rastislav. V pápežskej kúrii však Moravania nemali výhradné miesto. Ján VIII. bral ako samozrejmosť, že v tomto postavení sú aj Chorváti, ktorých ochrancami mali byť svätý Peter a svätý Pavol. V tomto zmysle upozornil kniežaťa Zdeslava a 7. júna 879 do svojej ochrany prijal aj nového chorvátskeho kniežaťa Branimíra i s jeho ľuďom a krajinou.¹²⁵

Dôvody, prečo si pápež Ján VIII. budoval tieto pevné vzťahy so slovanskými krajinami, mohli súvisieť s jeho potrebami ochrany voči iným nepriateľom. Keď v 8. storočí pápeži potrebovali ochranu pred Longobardmi a Byzancia, ktorá dovtedy bola pre pápežstvo najdôležitejšou autoritou, si túto úlohu prestávala plniť, pápeži sa začali postupne obracať na Frankov. Spojenectvo Frankov a pápežstva napokon viedlo k cisárskej korunovácii Karola Veľkého v roku 800. Tým došlo k obnoveniu Rímskej ríše na západe, ale aj k zvýšeniu prestíže pápeža, pretože korunovácia z jeho rúk sa začala pokladať za podmienku jej právoplatnosti. Spolupráca pápežstva a novopečeného cisárstva pokračovala dovtedy, kým to bolo výhodné, a jej intenzita závisela od schopnosti Frankov chrániť pápežov pred útokmi miestnych vládcov a pred výbojmi Arabov. Na druhej strane slabnúca autorita franských kráľovstiev prispela aj k väčšej autorite pápeža. Mikuláš I. tak mohol v roku

¹²⁰ NOVOTNÝ 1912, s. 368.

¹²¹ TŘEŠTÍK 1997, s. 283.

¹²² HAVLÍK 1963, s. 157 a pozn. č. 117; KUČERA 2010, s. 107.

¹²³ Tak doslova: HAVLÍK 1963, s. 159. L. Havlík iste zabudol na to, že túto „legalizáciu“ mal uskutočniť pápež, nie Svätopluk.

¹²⁴ HAVLÍK 1964, s. 206; TŘEŠTÍK 1999, s. 169-170.

¹²⁵ RAČKI, Franjo (ed.) *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zagrabiae : Sumptibus Academiae scientiarum et artium, 1877, č. 4-6, 9, s. 7-9, 13-14; KLAJIĆ, Nada. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. 2. vyd. Zagreb : Školska knjiga, 1976, s. 250-264; DVORNÍK 1970, s. 44-47; STEINHÜBEL 2012b, s. 158-159.

861 exkomunikovať ravennského arcibiskupa Jána, chránenca cisára Ľudovíta II. Aj pre naštrbené vzťahy s cisárom potreboval udržiavať dobré vzťahy s kráľom Ľudovítom Nemcom, čo bol nepochybne hlavný dôvod, prečo nevyhovel pôvodnej Rastislavovej žiadosti o vyslanie učiteľa na Moravu¹²⁶ a ten sa napokon obrátil na Byzanciu.

V 70. rokoch sa však vzťah pápeža s Franskou ríšou zmenil. Ján VIII., tiesnený arabskými útokmi, musel využívať všetky nástroje, ako primat Frankov k angažovanosti na juhu. Aj preto využíval svoju právomoc udeľovať cisársky titul. Ani takto si však franskú pomoc nezabezpečil, a preto bol nútený spolupracovať s Byzanciou (a ďalšími krajinami) a vyriešiť aj nepríjemnú exkomunikáciu konštantínopolského patriarchu Fotia udelenú jeho predchodcom Mikulášom I.¹²⁷

To sú približne mantinely, v ktorých sa Ján VIII. Pohybova, a niekde tu sa nachádzali aj motívy, prečo sa nespoliehal len na vtedajšie imperiálne mocnosti Európy (Frankovia, Byzancia), ale aktívne spolupracoval aj so slovanskými krajinami. Tu však musíme znovu upozorniť na unáhlenosť názoru, že by sa stredobodom pápežových plánov s cisárskym titulom stal práve Svätopluk. Ak existoval priestor na cisársku korunováciu aj pre nečlenov karolovského rodu, tak to musel byť v prvom rade ten, kto dokázal vojensky účinne chrániť Rím. Napriek nárastu Svätoplukovej moci bolo určite vylúčené, aby Moravia účinne odrážala arabské námorné útoky. To si napokon uvedomovali aj pápeži. Na schôdzke na Omuntesperchu v roku 890 mohol Svätopluk tlmočiť kráľovi Arnulfovi pápežovu žiadosť, aby sa viac staral o svoje záujmy v Itálii, ktorá bola ohrozená vnútornými šarvátkami i útokmi pohanov (t. j. Arabov).¹²⁸ Určite však nemohol byť pápežovi viac nápomocný, a preto jeho uchádzanie sa o cisársky titul bolo určite viac zbožným želaním niektorých historikov ako realitou. Preto sa oslovenie *filius* dá chápať len ako zahrnutie Svätopluka do kategórie vládcov s rovnakým či podobným označením, medzi ktorých patrili Karolovci, významnejší vládcovia v Itálii či franská aristokracia.¹²⁹ Zo strany Ríma to bol krok k vyššej legitimitate, platila však z pohľadu Ríma. Je sporné, do akej miery mohla mať účinok na vzťahy medzi Karolovcami a Mojmirovcami. Je napokon príznačné, že hoci v roku 880 list *Industrię tuę* Svätopluka označil *unicus filius*, cisárom sa o rok neskôr stal Karol III. Tučný, ktorý si tento titul získal skôr zhodou okolností ako vlastnými schopnosťami. Približne rok pred jeho zosadením, keď sa ešte mohol tešiť zo svojho nie príliš istého postavenia hlavy franského impéria, pápež Štefan V. v liste, ktorým vybavil svojich legátov na Moravu, Svätopluka opätovne označil *unicus filius*.¹³⁰ Keď sa o rok neskôr Karol III.

¹²⁶ HAVLÍK 1964, s. 212.

¹²⁷ COLLINS 2005, s. 367-369.

¹²⁸ Ann. Fuld. ad a. 890, s. 118-119.

¹²⁹ BETTI, Maddalena. *The Making of Christian Moravia (858 – 882) : Papal Power and Political Reality*. Leiden; Boston : Brill, 2014, s. 184-185.

¹³⁰ Epistolae 102. In *MMFH III*, s. 227. „*Amplectitur enim vos spiritaliter et diligit sicut unicum et carissimum filium.*“

psychicky zrútil a bol zosadený svojimi karolovskými oponentmi, na Svätopluka si v súvislosti s cisárskou korunováciou nespomenul nikto, hoci tentoraz (891) pápež korunoval Guida zo Spoleta, teda nečlena karolovského rodu. Pápežov záujem chrániť Rím prevážil nad tradíciou voliť cisára spomedzi Karolovcov či vyzdvihovaním moravského kniežat'a pri sledovaní záujmov v strednej Európe. To síce neznamená, že Svätoplukove možnosti stať sa cisárom musíme i čisto teoreticky úplne vylúčiť, v praktickej rovine však Svätopluk nemal pápežom až tak veľa čo ponúknuť.

Pokladať oslovenie *unicus filius* za znak kandidatúry na cisára, ako sa s tým stretávame v literatúre, teda nemôžeme bez výhrad prijať. Avšak na druhej strane Svätopluk bol nepochybne dôležitým spojencom Ríma a korešpondencia Jána VIII. a Štefana V. nasvedčuje, že Rím pokladal Moravu za politické teleso nezávislé od karolínskeho impéria, ktorého legitimitu odvodzovalo nie priamo od Boha,¹³¹ ale od pápeža,¹³² od ktorého napokon pochádzala aj legitimita karolínskej dynastie (spomeňme prenesenie kráľovského titulu z Merovejovcov na Karolovcov s pápežovou pomocou).¹³³ Preto nemôžeme jednoznačne povedať, do akej miery autorita Ríma mohla Moravanom nahradiť autoritu franských panovníkov. Pre obe strany, pre Mojmirovcov a pre pápeža, to mohlo byť napokon výhodné. Mojmirovci sa takto vymaňovali z prisilného vplyvu Frankov a Rím si tak dokázal lepšie zdôvodniť svoje nároky na územia niekdajšieho Ilyrika.

Mons Comiano

Pozoruhodné zisky, ktoré Svätopluk dosiahol v privilegii *Industrię tuę* a vo vojnách v Panónii v rokoch 883 a 884, nič nezmenili na tom, že sa moravský knieža v roku 884 opäť odhodlal k prísaha vernosti, tentoraz Karolovi III. Tučnému. Pri osobnom stretnutí na hore Comiano sa obaja panovníci vrátili k forchheimskému usporiadaniu. Svätopluk sa zaviazal dodržiavať vernosť Karolovi do konca jeho života a sľúbil, že nikdy nevpadne nepriateľsky s vojskom do jeho krajiny.¹³⁴ V literatúre bola opätovne táto udalosť interpretovaná veľmi rôzne a hodnotenie záviselo predovšetkým od toho, ako si autor predstavoval postavenie Svätopluka vo vzťahu k ríši. Vzhľadom na to, že na hore Comiano došlo k Svätoplukovej prísaha, uvažovalo sa o vazalskej (manskej) prísaha, resp. o jej obnovení.¹³⁵ Vazalskú či inú formu prísahy prirodzene odmietli Z. Fiala a L. Havlík,

¹³¹ Ako zdôrazňoval: HAVLÍK 1978, s. 65.

¹³² V *Industrię tuę* je zdôraznené rozhodnutie prijať svätopeterskú patronáciu z vnuknutia Božej milosti (*Dei gratia*). Epistolae 90. In *MMFH III*, s. 201.

¹³³ BETTI 2014, s. 188.

¹³⁴ Ann. Fuld. ad a. 884, s. 113. „Ibi inter alia veniens Zwentibaldus dux cum principibus suis, homo, sicut mos est, per manus imperatoris efficitur, contestatus illi fidelitatem iuramento et, usque dum Karolus vixisset, numquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus.“

¹³⁵ DÜMMLER 1865, s. 228. NOVOTNÝ 1912, s. 389-390. Zrejme v podobnom zmysle to chápal aj P. Ratkoš, ktorý lénnu prísahu a fidelitu nerozlišoval. Porovnaj: HOLOTÍK – TIBENSKÝ 1961, s. 102-103. WEGENER, Wilhelm. *Böhmen/Mähren und das Reich im Hochmittelalter. Untersuchungen zur staatsrechtlichen Stellung*

zdôrazňujúc, že v prvom rade išlo o uzavretie mieru po mimoriadne úspešných vojnách a zrejmom obsadení Panónie Svätoplukom.¹³⁶ Ak Fuldské anály jasne hovoria o prísaha vernosti, malo ísť v Havlíkových očiach o túžbu ich autora zakryť predošlé Svätoplukove úspechy.

Na Svätoplukovej prísaha, tak ako ju zaznamenali Fuldské anály, je nápadná predovšetkým jej forma. Autor zdôrazňuje nielen uzavretie sľubu vernosti, ale aj spôsob tohto uzavretia, ktorý – „ako je zvykom“ (*sicut mos est*) – sa zložil do rúk cisára. Je potom len prirodzené, že pokiaľ potrebovali Z. Fiala a L. Havlík presvedčiť o nespoľahlivosti správy z Fuldských análov, zdôrazňovali, že išlo o uzavretie mieru medzi dvoma samostatnými štátmi v rámci vtedajších pravidiel. Predovšetkým L. Havlík si udalosť interpretoval značne svojvoľne, pretože vychádzal z toho, že – na rozdiel od predošlých aktov prísah zo strany Mojmirovcov – sa udalosť z roku 884 neodohrala ani tak medzi Svätoplukom a Karolom, ale medzi „Veľkomoravskou ríšou“ a panovníkom Rímskej ríše, ktorý je na čele kresťanského univerza. A teda kým prísahu vykonal Svätopluk Karolovi ako cisárovi, mier už Karol III. Tučný uzatváral v mene Frankov. Aspoň tak si to predstavoval L. Havlík.¹³⁷ Karolova rozdvojenosť v štúdiu L. Havlíka je, samozrejme, len ukážkou prispôsobovania si interpretácie udalosti v prospech čo najsuverénnejšieho postavenia Moravanov za vlády Svätopluka. Pretože bol Karol zároveň cisárom (*imperator augustus*) i franským kráľom, jeho prijatie prísahy od Svätopluka preto nijako nevybočovalo z predošlej franskej praxe voči Moravanom, či už v roku 864, alebo 874. Nie je dôvod oddeľovať devínsku či forchheimskú prísahu od Comiana len pre to, že príjmatelom tejto prísahy z roku 884 bol zhodou okolností cisár.

Veľkou chybou Havlíkovej interpretácie prísahy z roku 884 je opäť chápanie udalosti ako výsostne „štátoprávneho“ počinu, vzťahov dvoch suverénnych štátov na mienajúcej sa politickej mape Európy. Tento záver musíme odmietnuť. Akt z Comiana je na prvom mieste politickým spojením dvoch osôb, Svätopluka a Karola III., a až následne ich krajín. Rituál

Böhmens und Mährens im Deutschen Reich des Mittelalters 919 – 1253. Köln; Graz : Böhlau Verlag, 1959, s. 24-25. HOFFMANN 1969, s. 17. SCHEIDING-WULKOPF, Ilse. *Lehnherrliche Beziehungen der fränkisch-deutschen Könige zu anderen Staaten vom 9. bis zum Ende des 12. Jahrhunderts.* Marburg : Elwert-Gräfe und Unzer, 1948, s. 20-21. WOLFRAM, Herwig. *Die Geburt Mitteleuropas: Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung 378 – 907.* Wien : Kremayr & Scheriau, 1987, s. 290. TŘEŠTÍK 1997, s. 284 a 531, pozn. č. 69; STEINHÜBEL 2004, s. 141. S pochybnosťami vzhľadom na tendenčnosť Fuldských análov o manskej prísaha hodnotil udalosť tiež: KUČERA 2005, s. 148-149.

¹³⁶ FIALA 1959, s. 39-40; HAVLÍK 1963, s. 161-162. Podobne: KUČERA 2005, s. 149.

¹³⁷ HAVLÍK 1963, s. 162. „...v jednaní na Monte Comianu roku 884 šlo již o státoprávní vztah chápaný sice a zapsaný opět fransky, ale nyní již jako poměr Velkomoravské říše a jejího panovníka k říši římské a jejímu imperátoru augustu či caesaru (nikoli franskému králi jako takovému, jako tomu bylo dříve). V takovém smyslu bude nutno chápat franské aspirativní ‚homo‘ a způsob, jaký k němu podle analistova popisu došlo. Karel III. však zde vystupoval nejen jako imperátor augustus římské říše, ale také jako světská hlava univerzálního křesťanstva – na rozdíl od druhé části jednaní (pakt o neútočení), kde vystupuje více jako panovník Franské říše...“

zaznamenaný vo Fuldských análoch je jednoducho takým aktom, ktorý Marc Bloch jasne opísal ako uzavretie homagia a prísahy vernosti. Ten, kto chcel slúžiť, vložil spojené ruky do rúk toho, komu má slúžiť. To mal presne na mysli autor Fuldských análov svojou poznámkou *per manus*. Týmto rituálom sa Svätopluk stal Karolovým „človekom“ a spomenutý rituál bol konštitutívnym prvkom vo vzájomných vzťahoch.¹³⁸ Homagium, ako podotkol M. Bloch, bolo navyše sprevádzané prísahou vernosti, presnejšie bola to *conditio sine qua non*, kým samotná prísaha vernosti sa mohla zaobísť aj bez homagia.¹³⁹

Rituál *per manus*, ktorý sa začal objavovať v písomných prameňoch od 2. polovice 8. storočia, bol zdanlivo vyhradený pre vysokopostavené osoby, teda franského panovníka a cudzieho vládcu, ale nemožno vylúčiť jeho rozšírenie aj v bežnom živote.¹⁴⁰ Inak by sme si asi ťažko vedeli vysvetliť, ako by sa z občasného rituálu stal zvyk, ktorý tak zdôrazňuje Fuldské anály. Takýto rituál vykonal aj dánsky kráľ Harald, ktorý sa spolu so svojím územím odovzdal Ľudovítovi Pobožnému.¹⁴¹ Fuldské anály veľmi podobne opisujú tento akt aj v prípade českých kniežat, ktorí rok po Svätoplukovej smrti (895) navštívili Regensburg, aby sa poddali Arnulfovi, pričom sa v prameni opäť jasne spomína, že sa tak udialo *per manus*.¹⁴²

Stal sa Svätopluk Karolovým vazalom? Odpoveď na túto otázku závisí od toho, ako budeme interpretovať správu z Fuldských análov. Jej prekladatelia do slovenského či českého jazyka ju bez najmenších pochybností preložili ako uzavretie lénneho vzťahu medzi Svätoplukom a Karolom.¹⁴³ Pokiaľ by sme vychádzali z klasickej, široko ponímanej náuky o lénnych vzťahoch v duchu H. Mitteis, potom by bol tento voľný preklad správny. Čo ak ale budeme spolu so S. Reynoldsovou zdôrazňovať, že termíny ako *fidelis* a *homo* boli tak-

¹³⁸ K významu rituálov porovnaj napr.: ALTHOFF, Gerd. *Rituale als ordnungsstiftende Elemente*. In *Der frühmittelalterliche Staat*, s. 391-398; ALTHOFF, Gerd. *Spielregeln der Politik im Mittelalter. Kommunikation in Frieden und Fehde*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997, s. 1-17, 282-304; POHL, Walter. *Staat und Herrschaft im Frühmittelalter: Überlegungen zum Forschungsstand*. In AIRLIE, Stuart – POHL, Walter – REIMITZ, Helmut (eds.). *Staat im frühen Mittelalter*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006, s. 17-27.

¹³⁹ BLOCH 2010, s. 162-163.

¹⁴⁰ Tamže, s. 167.

¹⁴¹ ERMOLDI Nigelli carmina in honorem Hludowici, Lib. IV. In *Poetae 2.*, s. 75. „*Mox manibus iunctis regi se tradidit ultro, \ Et secum regnum, quod sibi iure fuit. \ 'Suscipe, Caesar ', ait, 'me nec non regna subacta: \ Sponte tuis momet confero servitiis!' \ Caesar at ipse manus manibus suscepit honestis.*“

¹⁴² Ann. Fuld. ad a. 895, s. 126. „*Mediante mense Iulio habitum est urbe Radasbona generale conventum; ibi de Sclavania omnes duces Boemanorum, quos Zwentibaldus dux a consortio et potestate Baioaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat, quorum primores erant Spitignewo, Witizla, ad regem venientes et honorifice ab eo recepti per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliatos se subdiderunt.*“

¹⁴³ Takýto preklad použil už P. Ratkoš. Porovnaj Fuldské anály k r. 884, s. 101. Ann. Fuld. ad a. 884. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.) *MMFH I. : Annales et Chronicae*. Praeae; Brunae : Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 116. Tiež však v slovenskom vydaní, ktoré podobne ako *MMFH* používa nesprávne pre Svätopluka titul vojvoda: MARSINA, Richard et al. (eds.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov. Vzácne správy o histórii nášho územia od 6. do 10. storočia, tak ako sa javia v písomnostiach prevažne cudzieho pôvodu*. Budmerice : Rak, 1999, s. 162.

mer synonymické s vazalom (*vassus*), nie vždy však boli tým istým?¹⁴⁴ Ak platí, že každý vazal musel byť zároveň *fidelis*, no nie každý *fidelis* musel byť aj zároveň vazalom, tak správu o udalosti na Comiane treba posudzovať opatrnejšie.

Tak či onak, hoci môžeme v súlade s moderným bádáním čiastočne relativizovať „vazalskú“ interpretáciu aktu z Comiana, nie je dôvod ospravedlňovať Svätoplukovu prísahu ako nejaký „pakt o neútočení“.¹⁴⁵ Takáto relativizácia ide už pomerne ďaleko za hranice kritiky prameňov, zvlášť ak uvážime, že Svätoplukove vpády do Pánonie v rokoch 883 – 884 (ukončené stretnutím na Comiane) neboli fransko-moravským konfliktom, ale predovšetkým vojnou proti Wilhelmovcom, ktorí si uplatňovali svoje nároky na Východnú marku na úkor markgrófa Ariba. Svätopluk sa postavil na Aribovu stranu. Keďže Wilhelmovci v roku 882 vyhli Ariba z Východnej marky, Svätopluk prepadol a spustošil wilhelmovské majetky vo Východnej marke. Keďže Karlomanov syn Arnulf, ktorý vtedy spravoval Korutánsko a Panóniu, vzal Wilhelmovcov do ochrany, Svätopluk v rokoch 883 – 884 prepádaval a pustošil Arnulfovú Panóniu a vyhnal odtiaľ nielen Wilhelmovcov, ale aj Arnulfa.¹⁴⁶ Prísaha na hore Comiano nebola moravsko-franským mierom. Bola to dvojstranná zmluva medzi Svätoplukom a Karolom III. Netýkala sa ale priamo Arnulfa, pretože Svätopluk s ním uzavrel mier až v roku 885. Vtedy však išlo len o prísahu mieru, nie prísahu vernosti.¹⁴⁷

Vpády Moravanov do Panónie určite neboli želaným výsledkom boja o moc vo Východnej marke, boli však logickým dôsledkom chaosu, v ktorom sa ríša nachádzala. Keďže si Aribo nedokázal zabezpečiť dostatočnú podporu u Karola,¹⁴⁸ obrátil sa na Svätopluka. Knieža Moravanov tak nebol vo vojne s cisárom, a preto nemal žiaden dôvod uzatvárať s ním mier. Ak si však chcel udržať Panóniu, potreboval súhlas zo strany cisára, preto Svätopluk neváhal a zložil mu prísahu vernosti.

Svätoplukova prísaha len zdanlivo nesúvisí s predošlou iniciatívou u pápeža, ktorá prišla ovocie v podobe *Industrię tuę* z roku 880 a ktorou sa Svätopluk podriadil pápežovi. Ešte Štefan V. v liste *Quia te zelo fidei* z konca roka 885 pripomína, že svätý Peter je Svätoplukovým hlavným patrónom.¹⁴⁹ To môže potvrdzovať, že väzba Svätopluka na franských panovníkov bola, v kontraste s upadajúcou silou pápežstva v 80. rokoch 9. storočia, predsa len dostatočne dôležitá.¹⁵⁰ Ukazuje to tiež, že mať za hlavného patróna

¹⁴⁴ REYNOLDS 2001, s. 20, 23.

¹⁴⁵ HAVLÍK 1963, s. 161.

¹⁴⁶ Ann. Fuld. ad a. 884, s. 110-113; WOLFRAM 1987, s. 291-292; STEINHÜBEL 2004, s. 138-141; STEINHÜBEL, Ján. Veľká Morava a bavorské pohraničie v rokoch 871 – 901. In *Byzantinoslovaca*, 2006, roč. 1, s. 146-150.

¹⁴⁷ Ann. Fuld. ad a. 885, s. 114. „*Pax in Oriente inter Arnolfo et Zwentibaldo, praesentibus scilicet Baiowariorum principibus, iusiurando constare firmatur.*“

¹⁴⁸ WOLFRAM 1987, s. 291.

¹⁴⁹ Epistolae 101. In *MMFH III*, s. 217-218.

¹⁵⁰ TŘEŠTÍK 1997, s. 284.

(*principalem patronum*) svätého Petra sa u Svätopluka nevyučovalo s fidelitou Karolovi III. To potom znamená, že závery historikov, ktoré vychádzali z *Industrię tuę* a zdôrazňovali pritom „medzinárodnoprávnu“ nezávislosť „veľkomoravského štátu“, sú prehnané. Zvlášť si treba uvedomiť, že akékoľvek uvažovanie o Svätoplukovej fidelite je v našej odbornej literatúre prijímané veľmi často s rozpakmi, ktoré vyplývajú z toho, že sa pokladala za prejav subordinácie či priamo vazaloty. Hoci bol zmysel rituálu jasný, netreba zabúdať, že šlo taktiež o politický spolok oboch hlavných aktérov, najčastejšie výhodný pre obidve strany.¹⁵¹

Svätopluk nemal zrejme zásadný problém s prejavmi subordinácie voči franským vládcom, veď z jeho ríše, ktorú sa mu podarilo postupne vybudovať po roku 874, odvádzať poplatok Frankom. Dokladá to už spomínaný nedatovaný list markgrófa Ariba Arnulfovi.¹⁵² Keďže sa v roku 887 Arnulf stal východofranským kráľom, v liste je titulovaný ako *rex*. Arnulf a Svätopluk dohodu o tribúte uzavreli s najväčšou pravdepodobnosťou v roku 890 pri ich stretnutí na Omuntesperchu.¹⁵³

Fuldské anály nespomínajú priamo, či Svätopluk na Omuntesperchu zložil sľub vernosti Arnulfovi. Z neskorších udalostí však vyplýva, že Arnulf pokladal Svätopluka za svojho človeka. Po stretnutí na Omuntesperchu totiž došlo zrejme k ochladeniu vzájomných vzťahov, a preto kráľ Arnulf poslal na Moravu poslov, aby obnovili mier.¹⁵⁴ O rok neskôr pri ceste z Ulmu na východ očakával, že mu príde Svätopluk oproti. Tento zvyk vraj porušil a nedodrжал tak svoju vernosť.¹⁵⁵ Arnulf odpovedal vojenskými výpravami v rokoch 892 a 893 proti Morave, no väčší úspech nedosiahol.

Nemáme žiaden doklad o tom, že by Svätopluk zložil prísahu vernosti Arnulfovi. Zdá sa však, že východofranský kráľ od neho túto vernosť očakával, no Svätopluk sa voči nemu nezachoval ako jeho „človek“ (*homo*). Ak Svätopluk zložil prísahu vernosti, tak jedine na Omuntesperchu. Istotu však nemáme. Reginonova kronika, ktorá tiež informuje o stretnutí, prináša cenné svedectvo o tom, že Arnulf formálne odovzdal Svätoplukovi Čechy. Tento Arnulfov krok pritom zdôvodňuje bližším vzťahom Svätopluka k Arnulfovi, keďže Svätopluk bol krstným otcom jeho syna.¹⁵⁶ Všimnime si, že odvtedy už Česi neboli

¹⁵¹ DEUTINGER 2006, s. 96.

¹⁵² SCHWARZMAIER 1972, s. 57-58.

¹⁵³ Ann. Fuld. ad a. 890, s. 118. „*Mediante vero quadragesima rex Pannoniam proficiscens generale conventum cum Zwentibaldo duce loco, quem vulgo appellatur Omuntesperch, habuit.*“

¹⁵⁴ Ann. Fuld. ad a. 891, s. 119.

¹⁵⁵ Ann. Fuld. ad a. 892, s. 121. „*Rex de Francia cum victoria in Alamannia, curte regia Ulma, honorifice natallem Domini celebravit. Inde Orientem proficiscitur, sperans sibi Zwentibaldum ducem obvium habere; sed ille more solito ad regem venire renuit, fidem et omnia ante promissa mentitus est.*“

¹⁵⁶ REGINONIS CHRONICON, ad a. 890, s. 134. „*Arnulfus rex concessit Zuendibolch Marahensium Sclavorum regi ducatum Behemensium, qui hactenus principem suae cognationis ac gentis super se habuerant Franco- rumque regibus fidelitatem promissam inviolato foedere conservaverant, eo quod illi, antequam in regni fas-*

viazaní vernosťou franským kráľom. Preto ak Svätopluk platil tribút Arnulfovi, nešlo azda len o pokračovanie nároku, ktorý vznikol pri „krste všetkých Moravanov“ v roku 831. Moravia totíž tento záväzok neplnili vždy. Svätopluk však spomenutý nárok akceptoval zrejme preto, lebo ríša na oplátku uznala jeho nároky na územie Čiech. Tie pritom zrejme podliehali Svätoplukovi už dlhšie, azda od rokov 882 – 884, z čoho však môže vyplývať aj to, že jeho nadvládu nad Čechmi mohol aspoň mlčky odobriť už Karol III. pri stretnutí v Comiane v roku 884.¹⁵⁷ Regino, ktorého správa o vzťahu medzi Svätoplukom a Arnulfom nie je bez nedostatkov, v súvislosti s odovzdaním Čiech Svätoplukovi celkom jednoznačne zdôrazňuje vernosť Čechov franským kráľom. Poznomenáva, že Čechy doposiaľ zachovávali ríši vernosť, teraz však Arnulf toto kniežatstvo (*ducatus*) odovzdal (*concessit*) Svätoplukovi. Hoci bol nárok ríše voči Čechom a ich kniežatám často len zbožným želaním, nič to nemení na skutočnosti, že tento nárok ríša skutočne vyjadrovala.¹⁵⁸

Arnulf sa tak vlastne nevzdával reálneho vplyvu v Čechách, keďže ten už nemal, vzdával sa „len“ formálneho nároku. Preto české kniežatá už z pohľadu ríše nepreukazovali vernosť jej, ale Svätoplukovi. Či si Mojmírovci inštitút fidelity osvojili a uplatňovali aj voči Čechom podobnou formou, ako to robili Frankovia, nie je celkom jasné. Môžeme však predpokladať, že Svätopluk zo strany Čiech očakával platenie tribútu. To, že si túto pôvodne franskú prax osvojili aj Moravia na svoje podmanené územia, dosvedčuje napokon neskoršia tradícia zaznamenaná v Thietmarovej kronike zo začiatku 11. storočia, podľa ktorej Srbi platili Svätoplukovi poplatok (*census*).¹⁵⁹ Keď sa Česi po Svätoplukovej smrti z vplyvu Moravanov vymanili, prišli české kniežatá do Regensburgu a na znak, že opätovne prijímajú záväzky, podrobili sa, zložiť sľub *per manus*. Keďže Čechy nemali jedného vládcu, rituál podstúpili všetky kniežatá Čechov.¹⁶⁰

Imperium a Morava – zhrnutie

Vzťahy Moravy a ríše neboli definované z pohľadu uplatňovania štátnej moci Východofranskej ríše na Morave, ale prostredníctvom záväzkov Moravanov (Mojmírovcov) voči Frankom (Karolovcom). Pokiaľ chceli Karolovci uplatniť svoje záujmy voči Moravanom,

tigio sublimaretur, familiaritatis gratia fuerit conexus: denique filium eius, quem ex pelice susceperat, a sacro fonte levavit eumque ex nomine suo Zuendibolch appellari fecit.“

¹⁵⁷ ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Początki Polski IV*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1970, s. 355-357; TŘEŠTÍK 1997, s. 188-192, 337-338.

¹⁵⁸ Polemiku v českej historiografii v tejto otázke zhrnul: TŘEŠTÍK 1997, s. 188-192.

¹⁵⁹ THIETMARI CHRON, Lib. VI, Cap. 99. Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon. In *MGH : SS rer. Germ. N. S. 9*. HOLTZMANN, Robert (ed.). Berolini : APVD Weidmanos, 1935, s. 393. „*Boemii regnante Zuentepulco duce quondam fuere principes nostri. Huic duci a nostris parentibus census multo tempore vel annis solvebantur...*“

¹⁶⁰ Ann. Fuld. ad a. 895, s. 126. „*Mediante mense Iulio habitum est urbe Radasbona generale conventum; ibi de Sclavania omnes duces Boemanorum, quos Zwentiboldus dux a consortio et potestate Baioaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat, quorum primores erant Spitignewo, Witizla, ad regem venientes et honorifice ab eo recepti per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliatos se subdiderunt.*“

robili tak prostredníctvom „svojho človeka“. Tento človek (lat. *homo*) bol v širšom zmysle niekto, kto bol podriadený svojmu pánovi. Závazky vo forme tribútu teda mal *gens*, vernosť sa však vyžadovala od kniežat'a (prípadne od nižších kniežat). Rastislav a Svätopluk tak boli osobami, ktoré sa zaviazali hájiť záujmy svojich konkrétnych pánov (nie nutne ríše ako takej) na Morave.¹⁶¹ Tým vlastne vznikol včasnostredoveký „konflikt záujmov“, keď na jednej strane mohli byť Rastislav a Svätopluk pokladaní za „ľudí“ svojich pánov (Ľudovíta II., Karola III.), na druhej strane reprezentovali svoj kmeň ako politické spoločenstvo Moravanov.

Preto nás nemusí prekvapovať, ak Rastislav i Svätopluk tieto záujmy Karolovcov veľmi často neboli ochotní hájiť. Pri Rastislavovi fuldský analista poznamenal, že svoju vernosť „nijako nezachovával“ a čakal ho napokon aj súd, ktorý ho uznal vinným. Bol najprv odsúdený na smrť, aby napokon vyviazol „len“ s oslepením.¹⁶² Svätopluk bol v tom istom prameni (hoci iným autorom) označený ako „lono všetkej vierolomnosti“.¹⁶³ Kým Rastislav svoju prísahu vernosti v roku 864 zložil pod tlakom obliehania, u Svätopluka boli okolnosti odlišné. Nevieme preukázať osobnú prítomnosť Svätopluka pri prísaha vernosti v roku 874. Môžeme však povedať, že tento sľub vernosti a mieru z Forchheimu bol podobne ako na Devíne vynútený franskými útokmi, hoci – a to môže byť významné – podľa Fuldských análov tento mier ponúkol Svätopluk. Prísaha vernosti v roku 884 sa udiala dokonca po Svätoplukových ohromujúcich víťazstvách v Panónii v čase, keď stál na vrchole moci. Ani jedna Svätoplukova fidelita tak nebola vynútená ako tá Rastislavova.

Rastislav, aby oslabil mocenský tlak Bavorov a Frankov, usiloval sa o vlastnú cirkevnú provinciu na čele s arcibiskupom. Svätopluk tento program zanedbával. V roku 873 síce privítal u seba Metoda a odovzdal mu cirkevnú správu na Morave, neskôr však prejavil svoj vlažný vzťah k slovanskej liturgii. Obklopoval sa Metodovými protivníkmi a napokon aj zanedbal dobudovanie cirkevnej provincie, ktorá nemala dostatočný počet biskupov. Tento nedostatok Svätopluk nenapravil dokonca ani po tom, ako získal *Industrię tuę*, kde ho na vysvätenie ďalších kandidátov na biskupov vyzval sám pápež Ján VIII.¹⁶⁴ Svätoplukov postoj k vyššej cirkevnej správe na Morave bol vlastne v súlade s franskými záujmami. Keďže Svätopluk neusiloval o posilnenie moravskej suverenity prostredníctvom cirkevnej politiky, zrejme plne nedocenil význam arcibiskupstva a viac sa spoliehal na vojenskú silu svojej krajiny.

¹⁶¹ Podrobnejšie por.: LYSÝ, Miroslav. *Moravia, Mojmirovci a Franská ríša : Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnom stredoveku*. Bratislava : Atticum, 2014. Por. tiež: POVAŽAN, Michal. Trestné právo na Slovensku do rozpadu Veľkej Moravy. In *Historia et theoria iuris*, 2014, roč. 6, č. 1, s. 18-21.

¹⁶² Porovnaj pozn. č. 85 – 87.

¹⁶³ Porovnaj pozn. č. 60.

¹⁶⁴ Epistolae 90. In *MMFH III*, s. 205-206.

Už sme spomenuli, že vyššie zmienené záväzky mali viac osobný ako inštitucionálny charakter. O niekoľko storočí však tieto záväzky predstavovali už spojenie krajín a vznikol tak štátny zväzok. Bol to prípad Českého kniežatstva (kráľovstva), ktorého kniežatá od 9. storočia brali na seba záväzky vernosti, tribútu či vojenskej pomoci vo vzťahu k panovníkom karolovskej, otovskej a neskôr aj sálskej dynastie, aby sa napokon Čechy (a české krajiny ako celok) stali integrálnou súčasťou Rímsko-nemeckej ríše. V 9. storočí sa výsledok týchto záväzkov ešte nedal predvídať. Môžeme však zhrnúť, že taktika, ktorou Svätopluk presadzoval a chránil svoje záujmy, v konečnom dôsledku viedla do náručia ríše.

Franská ríša, podobne ako Morava, však prežívala prelom 9. a 10. storočia vo veľkom ohrození. Obe krajiny boli vystavené vonkajším útokom (Normani, Maďari) i vnútorným bojom medzi príslušníkmi vládnucej dynastie. Oba politické celky sa napokon rozpadli. Zrejme v roku 906 zaniklo moravské *regnum* v dôsledku porážky od Maďarov.¹⁶⁵ Ani východná časť Franskej ríše nezvládla dlhotrvajúce spory medzi Karolovcami. Kým *regnum* Frankov vystriedalo obnovené a nanovo štrukturované kráľovstvo pod vedením Otovcov a z neho napokon vznikla stredoveká Rímsko-nemecká ríša, osudy Moravy boli zložitejšie. Nakoniec sa však stala súčasťou českých krajín a s nimi sa zaradila aj do zväzku Rímsko-nemeckej ríše. Pokus o vybudovanie franskej strednej Európy stihol neúspech a Mojžírovci mali na ňom svoj nespochybniteľný podiel. Ďalšie dejstvá hry o uplatnenie imperiálnej idey však pokračovali aj neskôr, keď Východofranskú ríšu vystriedala Rímsko-nemecká a mojžírovskú Moravu nahradili Čechy, Poľsko a Uhorsko.

Cituj:

LYSÝ, Miroslav. Mojžírovská Morava na hraniciach s impériom. In *Forum Historiae*, 2014, roč. 8, č. 2, s. 98 - 129. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Miroslav Lysý, PhD (1979) vyštudoval odbor archeológia – história na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Katedre právnych dejín Právnickej fakulty. Zaoberá sa stredovekými dejinami, špecializoval sa na arpádovské obdobie Uhorska a ohlas husitskej revolúcie. Je autorom knihy *Moravia, Mojžírovci a Franská Ríša : Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnom stredoveku* (2014).

Kontakt: miroslav.lysy@flaw.uniba.sk

¹⁶⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. Pád Velké Moravy. In ŽEMLIČKA, Josef (ed.) *Typologie raně feudálních slovanských států*. Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987, s. 27-42; STEINHÜBEL 2012a, s. 77-79.